

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

Факультет соціології і права

Кафедра теорії і практики державного управління

«На правах рукопису»

УДК : 351:342.57

«До захисту допущено»

В.о. завідувача кафедри

_____ Чукут С.А.

“ ____ ” _____ 2018 р.

Автореферат

магістерської дисертації

на здобуття ступеня магістра

зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування

спеціалізації «Електронне урядування»

на тему: **Налагодження електронної міжвідомчої взаємодії органів державної влади України з урахуванням зарубіжного досвіду**

Виконала: студентка 6 курсу, групи ЕУз-71мп

Прилепко Каріна Вікторівна

Науковий керівник: професор кафедри теорії та практики управління,
д. держ. упр., професор Чукут С.А.

Рецензент к.політ.н., старший викладач кафедри соціології Багінський
А.В.

Засвідчую, що у цьому дипломному
проекті немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань.

Студент _____

Київ – 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.....	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕЛЕКТРОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	9
1.1.Наукові підходи до визначення понять електронне урядування, електронний уряд, електронна взаємодія.....	9
1.2.Концептуальні засади запровадження електронного урядування в Україні	30
1.3.Нормативно-правове забезпечення електронного урядування....	36
Висновки до розділу 1	40
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КРАЩИХ ЗАРУБІЖНИХ ПРАКТИК НАЛАГОДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....	42
2.1. Досвід функціонування електронної взаємодії у Великобританії.....	42
2.2. Запровадження і реалізація електронної взаємодії в Естонії.....	45
2.3. Порівняльний аналіз успішних практик запровадження електронного урядування	52
Висновки до розділу 2	58
РОЗДІЛ 3. СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УКРАЇНІ	61
3.1. Сучасний стан розвитку електронної взаємодії в Україні	61
3.2. Шляхи вдосконалення електронної взаємодії в Україні	78
Висновки до розділу 3	80
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90

ВСТУП

Актуальність і доцільність обраної теми пов'язана з тим, що світ поступово перебудовує традиційні системи управління на електронне урядування. Ефективним інноваційним механізмом ефективного публічного управління є запровадження електронної міжвідомчої взаємодії, як складової електронного урядування. Світ активно рухається до якісного та прозорого взаємofункціонування державних органів та громадян у режимі онлайн. США, Великобританія, країни Європейського Союзу (Швеція, Данія, Естонія, Польща, Німеччина тощо) не лише успішно запроваджують та вдосконалюють електронну міжвідомчу взаємодію між державними органами влади, але й підтримують у цьому Україну [66].

З моменту таких ключових подій, як: 1 жовтня 2014 року заснування Державного агентства з питань електронного урядування України та прийняття 17 січня 2018 року Урядом Концепції розвитку електронного урядування в Україні, реалізація якої передбачена до 2020 року, у нашій державі відбулося багато кроків на шляху до ефективного сучасного електронного публічного управління та, відповідно, взаємодії, як між органами державної влади, так і їх з громадянами. Сьогодні в Україні можна отримати ряд адміністративних послуг в електронному порядку. Про це свідчать постійні оновлення новин на сайті Державного агентства з питань електронного урядування в Україні.

Важливими подіями у запровадженні електронної взаємодії в Україні є: функціонування з 2012 року в Україні спеціальної програми, призначеної для налагодженої співпраці органів державного адміністрування, а саме «Системи електронної взаємодії органів виконавчої влади», ухвалення Урядом у 2016 році Постанови про електронну взаємодію електронних інформаційних ресурсів та їхній пріоритетний перелік для впровадження електронної взаємодії, прийняття «Концепції розвитку цифрової економіки в Україні до 2020 року», що відбулося 17 січня 2018 року і, звичайно, запуск системи «Трембіта», послугу якої запустили 6 грудня 2017 року після того,

як Естонія передала інтегровану систему обміну даних X-Road Державному агентству з питань електронного урядування [66].

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконано на кафедрі теорії та практики управління факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» [66].

Стан наукової розробленості проблеми. Дослідженню загальної теорії та інструментів електронного урядування відводилось чільне місце в багатьох працях зарубіжних вчених, зокрема: Дж. Фонтейн [13], Д. Осборн, Габлер [19], К. Макнат, М. Кітсінг, Р. Гібсон, С. Уорд, Р. Транумюллер, Г. Ортофер, Х. Гібер та ін. [66].

Окремо, слід виділити роботи, присвячені дослідженню проблем впровадження електронного урядування в Україні, таких вітчизняних науковців і практиків: В.П. Горбулін [38], Н.В. Грицяк [38], А.І. Семенченко [38], О.В. Карпенко, К. Вознюк, Н. Драгомирецька, О. Загаєцька, О. Загвойська [32], Т. Камінська, А. Камінська [46], В. Ключевський, К. Линьов, І. Лопушинський, М. Міхальова, Я. Олійник, Н. Павлютенко, М. Пасічник, А. Семенов, К. Синицький, О. Дубас, П. Клімушин, А. Серенок, С.А. Чукут [48], Почепцов Г. Г. [58], та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових робіт та статей присвячених електронному урядуванню, саме проблемі механізмів та інструментів запровадження електронної взаємодії приділено недостатньо уваги [66].

Об'єктом дослідження є електронна взаємодія як невід'ємна складова електронного урядування в умовах інформаційного суспільства.

Предметом дослідження є імплементація зарубіжного доступу електронної взаємодії органів міжвідомчої державної влади в Україні.

Мета і завдання дослідження.

Мета дослідження є розкриття механізмів впровадження електронної взаємодії як необхідної умови розвитку електронного урядування на зарубіжному та вітчизняному досвіді.

Основними завданнями наукової роботи є:

- розглянути концептуальні підходи до визначення понять електронне урядування, електронний уряд, електронна взаємодія;
- вивчити нормативно-правове забезпечення електронного урядування;
- дослідити концептуальні засади запровадження електронного урядування в Україні;
- розглянути кращих зарубіжних практиків у налагодженні електронної взаємодії;
- дослідити досвід застосування електронної взаємодії у Великобританії;
- дослідити досвід впровадження електронної взаємодії в Естонії;
- проаналізувати сучасний стан електронної взаємодії в Україні;
- визначити шляхи вдосконалення електронної взаємодії в Україні.

Методологія та методи дослідження. У процесі дослідження даної теми були використані загальнонаукові та спеціальні методи, що дозволили всебічно вивчити електронну міжвідомчу взаємодію між державними органами влади. У роботі використовувались такі загальнонаукові методи, як метод аналізу, методи індукції та дедукції. В основі роботи лежить системно-структурний метод, за допомогою якого електронна взаємодія розглядається у системі електронного урядування.

На всіх етапах написання магістерської дисертації широко використовувались такі методи, як порівняння, аналіз, аналогія, спостереження, індукція та інші методи, які були не тільки основним інструментом добору матеріалу для наукового дослідження, а й необхідною умовою досягнення поставленої автором мети.

У дисертації використана система загальнонаукових та спеціальних, емпіричних і теоретичних методів дослідження. Зокрема, використовувалися *методи*: аналізу – при пошуку і ознайомленні з різноманітними веб-ресурсами і порталами з електронного урядування та забезпеченні громадян до доступу до інформації органів державної влади; порівняння – при порівнянні інструментів та механізмів електронної взаємодії держав світу. Окрім того, застосовувався метод аналогії для визначення можливостей імплементації зарубіжного досвіду розвитку та запровадження е-взаємодії.

Наукова новизна дослідження полягає у наступному:

- удосконалено методичний підхід до оцінювання електронної взаємодії в умовах розвитку електронного урядування;
- досліджено досвід впровадження електронної міжвідомчої взаємодії в умовах розвитку е-урядування у світі, зокрема на прикладі Великобританії та Естонії. Проаналізовані можливості їхніх урядових порталів, особливості та відповідність сучасним вимогам щодо забезпечення зручності користування.
- отримано наукові результати, які дозволили розробити практичні рекомендації щодо розвитку механізмів електронного урядування та запровадження міжвідомчої е-взаємодії між державними органами влади в Україні.

Практичне значення магістерської дисертації роботи полягає у можливості застосування результатів дослідження у державних установах, організаціях.

Апробація результатів магістерської дисертації.

Пройшла апробацію під час:

- IX Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління: імперативи забезпечення сталого розвитку» (23-24 листопада 2017 р., м.Київ);

- IV Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний розвиток науки нового тисячоліття» (м. Хмельницький, 26-27 жовтня 2018 р.);
- III Міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, НАВС, 7 грудня 2018 р.);
- VI Міжнародної науково-практичної заочної конференції «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика» (м. Запоріжжя, 30 листопада 2018 р.).
- Посіла 1 місце у II турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування» у 2017/2018 навчальному році з науковою роботою на тему: «Запровадження електронної взаємодії як необхідна умова розвитку електронного урядування: зарубіжний і вітчизняний досвід» (12 квітня 2018 р., КНТЕУ).

Публікації:

1. Прилепко К.В. Електронна міжвідомча взаємодія як необхідна умова ефективного запровадження електронного урядування /К.В. Прилепко// IV Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний розвиток науки нового тисячоліття»: зб.матеріалів. – К.: КНТЕУ, 2018
2. Прилепко К.В. Налагодження електронної взаємодії між органами державної влади як ефективний інструмент запобігання корупції /К.В. Прилепко// III Міжнародна науково-практична конференція «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі»: зб.матеріалів. – К.: НАВС, 2018
3. Прилепко К.В. Запровадження електронної взаємодії в Україні як крок до ефективного публічного управління /К.В. Прилепко //VI Міжнародна науково-практична заочна конференція «Формування

ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика»: зб.матеріалів. – К., 2018

4. Прилепко К.В. Запровадження електронної взаємодії як необхідна умова розвитку електронного урядування: зарубіжний і вітчизняний досвід. /К.В. Прилепко// IX Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми управління: імперативи забезпечення сталого розвитку»: зб.матеріалів. – К., 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ktpu.kpi.ua/ua/naukovo-doslidna-robota-studentiv/>

Структура магістерської дисертації. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг становить 100 сторінок. Список використаних джерел налічує 80 найменувань. У першому розділі розкривається сутність понять електронного урядування, електронного уряду, електронної взаємодії, їхні моделі і принципи побудови. У другому розділі проаналізовано зарубіжний досвід запровадження електронної міжвідомчої взаємодії кращих зарубіжних практик. У третьому розділі аналізується сучасний етап розвитку міжвідомчої взаємодії між державними органами влади в Україні, ефективність інструментів, впроваджених у ній, проблемні питання та можливі шляхи до їх вирішення на основі досвіду зарубіжних країн у даній сфері.

Ключові слова: електронне урядування, електронний уряд, електронна взаємодія, електронна міжвідомча взаємодія, електронна демократія, електронна ідентифікація, інформаційно-комунікативні технології, електронне інформування, електронне залучення, електронний парламент, електронні петиції, електронне консультування, урядовий портал.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕЛЕКТРОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ

1.1.Наукові підходи до визначення понять електронне урядування, електронний уряд, електронна взаємодія

Суспільство стрімко розвивається у напрямку інформаційно-комп'ютерних технологій, які стали невід'ємною частиною сучасної людини. Важко уявити сьогодні життя без гаджетів, тим паче – Інтернету, за допомогою яких ми легко і швидко користуємося он-лайн ресурсами, що допомагають нам вчитися, працювати, самовдосконалюватися, спілкуватися, купувати чи продавати товари/послуги, подорожувати, готувати, лікуватися тощо. Хто б у радянському суспільстві міг уявити, що уся інформація про людину може зберігатися в електронному вигляді, що скористатися будь-якими побутовими і державно-адміністративними послугами можна в режимі он-лайн, а роль усіх паперових документів, враховуючи навіть паспорт, свідоцтво про народження чи несудимість, водійське посвідчення тощо – виконуватиме електронна ID-карта, що і є інструментом ідентифікації особистості.

Дослідженню загальної теорії та інструментів електронного урядування відводилось чільне місце в багатьох працях зарубіжних вчених, зокрема: Дж. Фонтейн [13], Д. Осборн, Габлер [19], К. Макнат, М. Кітсінг, Р. Гібсон, С. Уорд, Р. Транумюллер, Г. Ортофер, Х. Гібер та ін.

Окремо, слід виділити роботи, присвячені дослідженню проблем впровадження електронного урядування в Україні, таких вітчизняних науковців і практиків: В.П. Горбулін [38], Н.В. Грицяк [38], А.І. Семенченко [38], О.В. Карпенко, К. Вознюк, Н. Драгомирецька, О. Загаєцька, О.

Загвойська [32], Т. Камінська, А. Камінська [46], В. Ключевський, К. Линьов, І. Лопушинський, М. Міхальова, Я. Олійник, Н. Павлютенко, М. Пасічник, А. Семенов, К. Синицький, О. Дубас, П. Клімушин, А. Серенок, С.А. Чукут [48], Почепцов Г. Г. [58], та ін.

Явище електронного урядування (е-урядування) виникло наприкінці ХХ ст. у розвинутих країнах з метою зміни моделей державного управління на більш адекватні стосовно сучасним вимогам часу з метою створення ефективного та якісного державного управління, орієнтованого на потреби суспільства.

Термін «електронний уряд» є дослівним перекладом поширеного в науковій літературі англomовного терміна «eGovernment» і не відображає в повній мірі сутність процесів і проблем, які постають перед країнами при впровадженні зазначеної інновації. Слід зауважити, що одно значного розуміння терміна «електронний уряд» не існує, так в науковій літературі є визначення, що базуються на описі суспільних перетворень, ефективного надання державних послуг, інформатизації державного управління, трансформації системи державного управління тощо.

Визначення терміна «електронний уряд» та з'ясування його сутності науковцями відбувається за різними принципами, уточнюється та конкретизується в процесі дослідження практики його впровадження і функціонування в країнах світу.

Автори дослідження «Reinventing Government. How entrepre neurial spirit is transforming the public sector» стверджують, що перебудова держави на інформаційну відбувається на основі еволюційних інституційних

Ці зміни відбуваються внаслідок впровадження знань, концепцій, що передбачаються наскрізним використанням інформаційно-комп'ютерних технологій у системі держуправління, нові впровадження в юриспруденції, регульовану взаємодію суб'єктів у віртуальному просторі, Інтернет як новий канал для соціальної та політичної взаємодії держави і громадянського суспільства [17]. Інструментом «віртуальної держави» є агентство

(віртуальне), що функціонується веб-технологіями і представляється у вигляді веб-сайту чи веб-порталу. Автор «Building the virtual state: information technology and institutional change» пропонує 4 види таких віртуальних агентств:

— веб-сайт (як вітрина для інформації про особливості, структуру, новини, функції державної організації);

— веб-портал (об'єднання інформаційних ресурсів кількох державних установ і орієнтація на цільовий сегмент; рішення розробки узгоджується організаціями-учасниками, проте щодо публікації інформації кожна організація вирішує самостійно);

— внутрішня відомча мережа (об'єднані інформаційні ресурси філій/підрозділів державних установ; для цього необхідна розробка уніфікованого стандарту і оцінки продуктивності роботи);

— інтеграційна міжвідомча система (об'єднання інформаційних ресурсів кількох держустанов).

На думку автора, для ефективного впровадження даного проекту треба долати інституційні бар'єри — політичну автономність. Сутність віртуалізації держави визначається сукупністю політичних, культурних, інституційних чинників для кожної країни індивідуально.

Деякі вчені акцентують на доцільності використання поняття державної мережевої інформаційної інфраструктури замість терміна «електронний уряд» [Доступ до інформації та електронне урядування /Авториупорядники М.С. Демкова, М.В. Фігель. — К.: Факт, 2004. — 336 с]. Є автори, що використовують технологічний підхід і термін «електронний уряд» визначають як інформаційну систему і розглядають його з точки зору можливостей, які виникають внаслідок комп'ютеризації та інформатизації державного управління. Найбільш поширеними є такі визначення електронного уряду, як:

- системи збору, введення, пошуку, обробки, збереження та видачі користувачеві на вимогу згідно з визначеними критеріями інформаційних

ресурсів для забезпечення надання численних послуг державних органів усіх гілок влади всім категоріям громадян інформаційно-телекомунікаційними засобами та інформування громадян про роботу державних органів[53];

- організації державного управління на основі електронних засобів обробки, передачі та розповсюдження інформації, надання послуг державних органів усіх гілок влади всім категоріям громадян (пенсіонерам, робітникам, бізнесменам, державним службовцям тощо) електронними засобами, інформування тими ж засобами громадян про роботу державних органів [2];

- автоматизованих державних служб, основними функціями яких є: забезпечення вільного доступу громадян до всієї необхідної державної інформації, збір податків, реєстрації транспортних засобів і патентів, видача необхідної інформації, укладання угод та оформлення поставок необхідних державному апаратові матеріалів та обладнання. Це має призвести до зниження витрат та економії коштів платників податків на утримання та фінансування діяльності державного апарату, збільшення відкритості та прозорості діяльності органів управління [3];

- віртуального інформаційного простору взаємодії уряду та громадян, електронної інформаційної системи, що ґрунтується на синтезі інформаційно-комунікаційних технологій, нормативно-правовій та інформаційно-ресурсній базах, створений з метою інформаційного забезпечення органів виконавчої влади, інформування громадськості про свою діяльність та досягнення прозорості в роботі [4];

- адаптації державного управління до нових вимог суспільного розвитку за допомогою новітніх інформаційних і комунікаційних технологій [4].

Існує також підхід до поняття «електронний уряд», який розглядається з боку покращення ефективності діяльності апарату

державної влади. Наприклад, «електронний уряд» свідчить про використання інформаційно-комп'ютерних технологій задля підвищення економічності, ефективності, прозорості в уряді і можливості громадськості контролювати його.

Таким чином, сьогодні існує багато версій поняття електронного уряду, але найголовніша його мета – це надання широкої сфери державно-адміністративних послуг громадянам відповідними органами у режимі «онлайн». Це свідчить про те, що громадяни завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям можуть отримати адміністративну послугу або необхідну інформацію від органів державної влади чи місцевого самоврядування у будь-який час і незалежно від місцезнаходження. Е-уряд є адаптаційною формою державного управління в умовах розвитку інформатизації суспільства і полягає в інтерактивній взаємодії держави з громадянами завдяки системі зворотнього зв'язку (громадянин-уряд-громадянин та навпаки) із залученням інформаційно-комунікаційних технологій.

З появою цієї нової теорії визначалися такі основні завдання, як: зміна моделі взаємозв'язку «споживач (громадянин) і надавач послуг (держава)», налагодження витрат при наданні послуг державного управління, а саме їхня мінімізація з метою отримання певного результату, а не вирішення проблем на внутрішньому рівні державних органів.

Важливим аспектом у впровадженні нової моделі публічного управління є забезпечення розумного співвідношення професійних і технологічних основ з метою створення розгалуженої, гнучкої і динамічної інформаційної структури задля взаємодії з кожним громадянином, суб'єктом господарювання чи громадською організацією тощо

Однією з важливих цілей інформаційного суспільства є запобігання цифрової нерівності (від англ. digital divide або digital gap) – розрив або обмеження у можливості отримання інформаційно-комунікаційних послуг між різними соціальними групами, окремими людьми, регіонами або

країнами через відсутність або обмеження доступу до сучасних засобів комунікацій. Такий феномен виник у зв'язку з революційним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій.

Розбудова ефективного публічного адміністрування європейського рівня неможливе без запровадження електронного урядування.

В роботах фахівців в сфері державного управління електронне урядування визначається як:

— «модернізація всієї системи державного управління, яка охоплює як надання якісних послуг для громадян і бізнесу, так і налагодження новітніх комунікативних каналів між владою і громадянським суспільством, реінжиніринг всієї державної служби» [50, 4];

— «спосіб організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних мереж та сегментація глобальної інформаційної мережі, яка забезпечує функціонування певних служб в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування громадянина з офіційними установами» [40, 94];

— електронне урядування (e-governance) – спосіб організації виконавчої влади та місцевого самоврядування, за допомогою систем локальних інформаційних мереж та сегментів глобальної інформаційної мережі, яка забезпечує функціонування певних служб в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування громадянина з офіційними установами. Електронне урядування передбачає здійснення державного керування, яке базується на можливостях інформаційно-телекомунікаційних технологій й цінностях відкритого цивільного суспільства. Характеризується спрямованістю на потреби громадян, економічною ефективністю, відкритістю для суспільного контролю й ініціатив [1].

Існує два підходи (теоретичний (описовий) та прикладний), що розкривають особливості та сутність електронного урядування залежно від сфери застосування, мети, мотивації та завдань.

Теоретичний (описовий) підхід розглядає концепцію електронного урядування як одну із сучасних ефективних форм державного управління та трансформацій, що відбуваються у суспільстві у зв'язку із впровадженням нової ідеології. *Прикладний підхід* розглядає її як організаційно-технологічну структуру, що базується на принципах інформаційного суспільства у сферах державного управління, бізнесу, комерції, охорони здоров'я, освіти, науки тощо. [33, 81]

Європейська Комісія пояснює «електронне урядування» як один із способів застосування та поєднання інформаційних, організаційних і комунікаційних технологій у державному управлінні з метою вдосконалення державних послуг та демократизацій.

Впровадження електронного урядування має на меті досягти європейські стандарти якості державних послуг в електронному вигляді, ґрунтуючись на відкритості та прозорості. Інформаційно-комунікаційні технології є механізмом переходу до держави, яка, в першу чергу, орієнтована на задоволення потреб громадянина завдяки підвищенню якості, доступу до державних послуг, скороченню адміністративних витрат, поліпшенню адміністративно-управлінських процесів, контролю за продуктивністю діяльності державних органів, забезпеченню високого рівня інформаційної безпеки, відкритості та доступу до інформації, можливості участі громадян в процесі розробки проектів та рішень на різних рівнях державного управління.

Як зазначається в «Концепції розвитку електронного урядування в Україні» електронне урядування стало одним з інструментів розвитку інформаційного суспільства, впровадження якого сприяє створенню умов для відкритого і прозорого державного управління. «Електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням

інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян» [45].

Сутність електронного урядування полягає у інноваційному здійсненні державного управління з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Слід зазначити, що формулою електронного урядування є поєднання електронного уряду з електронною демократією.

Електронна демократія – це форма демократії, що характеризується залученням громадян до процесу вироблення та прийняття управлінських рішень за допомогою використання сучасних інформаційних комунікаційних технологій як основного засобу [83].

Сьогодні існує багато версій поняття електронного уряду, але найголовніша його мета – це надання широкої сфери державно-адміністративних послуг громадянам відповідними органами у режимі «он-лайн». Це свідчить про те, що громадяни завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям можуть отримати адміністративну послугу або необхідну інформацію від органів державної влади чи місцевого самоврядування у будь-який час і незалежно від місцезнаходження. Е-уряд є адаптаційною формою державного управління в умовах розвитку інформатизації суспільства і полягає в інтерактивній взаємодії держави з громадянами завдяки системі зворотнього зв'язку (громадянин-уряд-громадянин та навпаки) із залученням інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронний уряд – це головна складова електронного урядування. Також його можна назвати інфраструктурою для інформаційної автоматизованої міжвідомчої взаємодії органів влади з громадянами (або суб'єктами господарювання). Його впровадження передбачає комплексний та індивідуальний підходи у наданні державних послуг громадянам одночасно з усуненням їх від контакту з державними посадовцями.

Критеріями побудови електронного урядування є:

- роль законів;
- прозорість,
- відповідальність;
- чесність;
- ефективність.

Сутність електронного урядування полягає у інноваційному здійсненні державного управління з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Слід зазначити, що формулою електронного урядування є поєднання електронного уряду з електронною демократією.

Таким чином, електронне урядування є інтегрованою корпоративною системою національного, відомчого, регіонального тощо масштабу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій з метою підвищення ефективності та прозорості державного апарату з можливістю контактування із суспільством. Як у теорії, так і в практиці електронне урядування розтлумачується, як комплекс заходів організаційно-технічного характеру, що є спрямованими на реалізацію функцій державного уряду, враховуючи інформаційно-комунікаційні технології. Електронне урядування охоплює процеси створення, проектування, випробування та існування соціально-технічних систем. Іншими словами, е-урядування має на меті комплексне завдання реалізації певних організаційно-технічних заходів для запровадження інформаційно-комунікаційних прогресивних технологій у сферах високоінтелектуальних інтегрованих систем інформаційно-аналітичного забезпечення функціонування системи державного управління та органів влади.

Електронна демократія – це форма демократії, що характеризується залученням громадян до процесу вироблення та прийняття управлінських рішень за допомогою використання сучасних інформаційних комунікаційних технологій як основного засобу [71].

Основними принципами е-урядування є:

- надання послуг у будь-який момент часу;
- максимальна простота;
- єдині технічні стандарти і взаємна сумісність;
- забезпечення конфіденційності і виконання правил інформаційної безпеки;
- беззастережна орієнтація на думку громадян при реалізації нововведень.

Варто зазначити, що існують моделі електронного урядування (рис.1.1).

Рис.1.1. Моделі електронного урядування

Моделі електронного урядування свідчать про масштабність залучення різних сфер (табл..1.1).

Таблиця 1.1.

Government-to-Citizen (G2C)	уряд для громадян
Government-to-Citizen (G2C)	уряд для уряду

Government-to-Business (G2B)	уряд для бізнесу
Government-to-Employee (G2E)	уряд для службовців
Government-to-Nonprofit (G2N)	уряд для некомерційних організацій

Стратегічні завдання з розвитку е-урядування необхідно визначити відповідно до переваг, нових технологій у розвитку суспільства та держави.

Це, зокрема:

- забезпечення прав людини і громадянина на віддалений доступ до всіх видів відкритої державної інформації, що має індивідуальну та суспільну значимість;
- залучення людини і громадянина до участі в державних справах;
- подальше вдосконалення технологій державного управління;
- подолання інформаційної нерівності;
- організація надання послуг юридичним та фізичним особам в інтегрованому вигляді дистанційно – через Інтернет та інші засоби;
- перебудова відносин органів державної влади та органів місцевого самоврядування з людиною та громадянином;
- сприяння розвитку економіки;
- системоутворююче законодавче забезпечення.

Електронне урядування як корпоративна система національного, регіонального або відомчого масштабу має кілька аспектів, що відображають його теоретико-методологічні, організаційні, інституційні, нормативно-правові, технологічні та інші основи. Комплексне вивчення цих

аспектів є обов'язковою передумовою отримання цілісного системного уявлення про це та оволодіння відповідними знаннями і навичками фахівця організаційних систем електронного урядування будь-якого рівня.

Організаційні та технологічні основи е-урядування повинні забезпечувати:

- розвиток і широке впровадження засобів забезпечення віддаленого доступу до інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- надання електронних державних послуг з використанням центрів (пунктів) надання послуг на основі єдиної інфраструктури міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії та взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування з фізичними та юридичними особами;
- створення захищеної системи міжвідомчого електронного документообігу;
- упровадження відомчих інформаційних систем планування і звітності та створення єдиної системи контролю результативності діяльності органів виконавчої влади;
- формування нормативно-правової бази, що регламентує порядок і процедури збирання, зберігання та надання відомостей, що містяться в державних інформаційних системах, а також контролю за використанням державних інформаційних систем.

Якісно побудована система е-урядування має позитивно впливати на загальний перебіг та наслідки подальших радикальних перетворень в українському суспільстві. Насамперед це соціальні та економічні реформи, розбудова соціальної держави з впливовими інституціями громадянського суспільства, особливо з тих питань, де велике значення мають методи і форми взаємодії органів державного управління та органів місцевого самоврядування з людиною і громадянином, громадськими організаціями. Подальше здійснення політики розбудови системи е-урядування

безпосередньо залежить від політико-правового становища суспільства та фінансово-економічних можливостей держави.

Взагалі до галузей електронного урядування, в рамках яких відбувається взаємодія, відносять ще інші сфери (табл.1.2).

Таблиця 1.2.

Е-Бізнес (e-Business)	підприємницька діяльність, яка реалізується завдяки ІКТ. Ключовим складовим елементом е-бізнесу є електронна комерція – вид торгівлі товарами/послугами завдяки ІКТ, що включає всі фінансові та торговельні трансакції, бізнес-процеси, що пов’язані з проведенням таких трансакцій. До основних видів комерційної діяльності відносять торговельні майданчики (інтернет-біржі, аукціони, каталоги товарів і послуг), електронне управління закупівлями, фінансові послуги (інтернет-платіжні системи, обмінні пункти, інтернет-банкінг, онлайн-трейдинг), інвестиційні фонди, інтернет-магазини, інформаційне посередництво, інформаційний бізнес в Інтернеті (періодичні інтернет-видавництва, новинні сайти тощо), послуг зв’язку і засобів спілкування, WEB-мастеринг (створення сайтів, веб-програмування, веб-дизайн), інтернет-франчайзинг, інтернет-лізинг тощо;
Е-Парламент (e-Parliament)	нова форма участі громадян та організацій громадянського суспільства в законотворчих процесах, а також в організації діяльності і

	взаємодії суб'єктів права законодавчої ініціативи та інших учасників законодавчого процесу на основі використання ІКТ на всіх етапах законотворчості: від виявлення потреб у правовому регулюванні певних громадських відносин, планування законопроектної роботи і розробки законопроекту до його внесення і розгляду в законодавчому (представницькому) органі, підписання і публікації закону;
Е-Здоров'я (e-Health)	система, що полягає в управлінні медициною, що базується на ІКТ і нормативно-методологічній базі і дає змогу реалізувати весь комплекс надання медичної допомоги населенню. Її складовою є телемедицина – комплекс організаційних, технологічних і фінансових заходів, що забезпечують діяльність системи надання дистанційної консультаційно-діагностичної медичної послуги, при якій пацієнт або лікар, що безпосередньо проводить обстеження або лікування пацієнта, отримує дистанційну консультацію фахівця-медика, використовуючи сучасні ІКТ;
Е-Правосуддя (e-Justice)	включає в себе електронне судочинство, та інші пов'язані з ним процеси, включаючи організацію діяльності суду, не пов'язану з чиненням правосуддя. Як правило, до елементів е-Правосуддя відносять:

	<ul style="list-style-type: none"> • подання позову та іншого процесуального документа в режимі он-лайн за допомогою спеціалізованих Інтернет-порталів; • використання засобів доказів в електронній формі; • проведення судового засідання в режимі он-лайн (відеоконференція), • шляхом пересилання e-mail тощо; • формування електронного досьє, використання електронного документообігу і діловодства; • надання доступу до матеріалів справи учасникам процесу та іншим особам засобами Інтернету; • використання електронних судових повісток; • здійснення усього судочинства з використанням Інтернету – електронний суд або cybercourt, e-court.
Е-Освіта (e-Learning)	<p>комплексна система з надання будь-яких послуг у галузі освіти на рівні держави або регіону. Серед таких послуг – здобуття освіти з використанням ІКТ, надання інформації про навчальні заклади та організацію навчання, загальнодержавна атестація (тестування), організація прийому до навчальних закладів тощо. Важливою складовою е-Освіти є дистанційне</p>

	навчання – процес навчання в електронній формі через мережу Інтернет.
--	---

Електронна міжвідомча взаємодія полегшує роботу державних посадовців завдяки скороченню бюрократичних процесів і витрат часу та зусиль на оформлення та реєстрацію документів та процесів, як для представників державного апарату, так і для громадян. Електронна міжвідомча взаємодія пов'язана із запровадженням електронного урядування в Естонії після розпаду Радянського Союзу. Ця країна першою зробила великий крок вперед із запровадження нового формату державного управління. З 2000 р. Естонія відмовилася від паперового документообігу і перейшла на електронні ресурси. Це значно спростило роботу державних посадовців, скоротився час на прийняття рішень та оформлення документів.

Сутністю електронної міжвідомчої взаємодії є сумісна діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, міжнародних або неурядових організацій, як на національному, так і на регіональному рівнях з використанням електронних ресурсів і цифрових технологій [66].

Іншими словами, електронна взаємодія – це автоматичний обмін даними між державними органами влади. При функціонуванні такої форми взаємодії фізична участь людини не потрібна. За неї всі процеси та операції щодо передачі, оформлення, реєстрації, обміну виконує програма.

Важливим для розуміння сутності взаємодії державних органів влади є розкриття самого змісту поняття «взаємодія». Даний термін зустрічається в багатьох нормативно-правових актах (в Україні більше, ніж 5 тис.: 373 законів, 884 актів Президента, 2512 актах Кабінету Міністрів).

Більш поширеним обґрунтуванням терміну є поняття «електронна інформаційна взаємодія», що означає взаємодію державних органів влади з

громадянами, органами місцевого самоврядування, юридичними особами із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Для цього поняття також застосовується таке словосполучення, як «обмін інформацією» і зустрічається воно у більше 1000 нормативно-правових актах. Це свідчить про те, що електронна міжвідомча взаємодія передбачає не лише обмін електронними документами, але й можливість отримання з інформаційних систем владних органів електронних даних в автоматичному режимі відповідно до запитів і їхніх повноважень.

На практиці запровадження електронної взаємодії державних органів передбачаються:

- автоматизований доступ органу влади до електронних даних з систем органів влади залежно від повноважень;
- передача й отримання організаційно-розпорядчих документів в електронній формі органами влади;
- автоматизований обмін електронними даними між інформаційними системами державних органів.

Таким чином, в електронну взаємодію відноситься велика кількість процесів в електронній формі, що пов'язані зі створенням, відправленням, зберіганням, обробкою, передаванням, одержанням, використанням та ліквідацією електронних документів або повідомлень, з наданням усім цим процесам юридичної та правової сили.

Забезпечення роботи електронного уряду неможливе без застосування механізмів електронної взаємодії органів публічної влади за єдиними правилами. При цьому інформаційні системи органів публічної влади мають взаємодіяти між собою, обмінюючись необхідною інформацією в автоматичному (автоматизованому) режимі.

Єдина система електронної взаємодії – інформаційно-телекомунікаційна система, яка забезпечує обмін електронними повідомленнями між суб'єктами електронної взаємодії. Електронне

повідомлення – сукупність даних з визначеною структурою, складом елементів та атрибутів, що може бути відтворена, збережена та оброблена інформаційними або інформаційно-телекомунікаційними системами суб'єктів електронної взаємодії.

У європейському досвіді визначаються чотири підходи для реалізації безпечного обміну інформацією в умовах електронного урядування (рис.1.2).

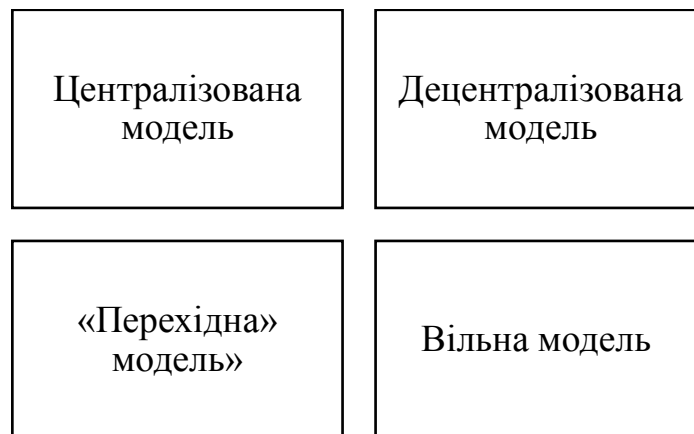

Рис.1.2. Підходи для реалізації безпечного обміну інформацією в умовах електронного урядування

1. Централізована модель.

Ця модель передбачає створення єдиної центральної інформаційно-технологічної системи, що підключає до себе всі інформаційні системи органів влади. Для реалізації такої моделі власниками базових реєстрів розробляються спеціальні інтерфейси відповідно до єдиних вимог та форматів доступу до даних, що є доступними іншим користувачам.

Адміністратором центральної системи забезпечується реєстрація сервісів доступу та ведеться реєстр з описом. У випадку отримання необхідної інформації з певного державного реєстру, орган влади формує

необхідний запит згідно з правилами, що зазначені в описі доступу та з урахуванням правил та вимог до єдиного формату взаємодії.

Для підключення органів влади до єдиної системи укладаються угоди про інформаційну взаємодію, де визначено перелік сервісів доступу. Відповідно цим угодам існує централізована матриця доступу, процес обміну якої виглядає приблизно так: державний орган (замовник даних) через свою інформаційну систему формує запит до відповідного сервісу, що направляється до центральної інформаційно-технологічної системи, яка, у свою чергу, перевіряє запит, ідентифікацію замовника, право на отримання даних та забезпечує гарантоване та безпечне виконання запиту. Потім сервіс доступу постачальника даних дає відповідь до запиту та повертає його до центральної системи, яка знову перевіряє запит та відповіді на нього, доставляючи її замовнику з протоколюванням всіх процесів. Найбільш популярним ефективним прикладом централізованої моделі є великобританський електронний уряд.

2. Децентралізована модель.

Ця модель відрізняється від централізованої архітектурою системи, яка забезпечує автоматизований обмін даними між інформаційними системами органів влади. При реалізації такої моделі функції з приводу протоколювання, контролю, перевірки та маршрутизації запитів між системами передаються безпосередньо до органів влади за рахунок однакового спеціального програмного забезпечення, що є інтегрованим до інформаційно-технологічної інфраструктури. При такій моделі адміністратор системи забезпечує ведення централізованих довідників, класифікаторів, що підтримують семантичну інтероперабельність, маршрутизацію тощо.

Процес обміну даними виглядає приблизно так: державний орган (замовник даних) через свою інформаційну систему формує запит до відповідного сервісу, передаючи його своєму спеціальному програмному

забезпеченню, який визначає адресу владного органу-постачальника, СПЗ якого встановлює з ним захищене з'єднання через процес обміну даними шляхом запиту та отримання відповіді, використовуючи чинні сертифікати.

Отже, децентралізована система відрізняється від централізованої тим, що запит на отримання даних відбувається не через центральну інформаційну систему, а одразу до постачальника інформації, шляхом використання однакового спеціального програмного забезпечення. Це дозволяє йому виконувати більшу частину функцій. Найбільш яскравим прикладом децентралізованої моделі є естонська X-Road.

3. «Перехідна» модель»

Ця модель – різновид централізованої моделі, що надає комплексні сервіси доступу до інформації. У такому випадку орган влади передає комплексний запит на інформацію за конкретним сценарієм. Центральна система забезпечує збір необхідних даних з різних сервісів базових реєстрів постачальників інформації та формує комплексну відповідь замовнику. У такому випадку, центральна інформаційна система реалізує автоматизацію бізнес-процесів відповідно до конкретних сценаріїв реалізації владних повноважень органу влади.

Таким чином, при реалізації такої моделі електронної взаємодії запит на інформацію направляється на конкретний сервіс центральної системи, що дозволяє отримувати дані з кількох одразу базових реєстрів. Прикладом перехідної моделі є Бельгійська Federal Service Bus.

4. Вільна модель.

Така модель передбачає обмін даних між інформаційними системами шляхом взаємодії «точка – точка» на підставі єдиних відкритих форматів, протоколів і регламентів. За умови попереднього досягнення між органом влади-замовником інформації та органом влади-постачальником інформації домовленостей щодо електронного обміну даними, процес обміну ними виглядає таким чином: постачальник інформації створює стандартизований

сервіс доступу до визначених даних з власної інформаційної системи та публікує його опис на своєму веб-сайті (або спеціальному центральному), а також створює СПЗ для можливості приймання запитів та відправлення відповідей; потім орган влади-замовник інформації на підставі опису сервісу формує стандартизований запит, який відправляє на адресу СПЗ органа влади-постачальника інформації через власне СПЗ; надалі обмін даними між цими органами здійснюється як зазначено у перехідній моделі, за виключенням централізованого контролю за доступністю та працездатністю усіх зареєстрованих сервісів доступу, централізованого сервісу ідентифікації та аутентифікації, а також ведення централізованих класифікаторів та довідників.

Таким чином, ця модель передбачає створення кожним органом влади, що запроваджує електронний обмін даними, власного СПЗ, яке виконує однакові функції щодо маршрутизації, ідентифікації та аутентифікації, збереження всієї історії обміну даними, приймання та формування запитів, опрацювання та надсилання відповідей тощо.

Реалізація вільної моделі призведе до порушення одного з базових принципів електронної взаємодії щодо повторного використання вже існуючих рішень та до необґрунтованого витрачання великих обсягів бюджетних коштів на створення подібних рішень. Крім того, вільна модель не забезпечує реалізацію функцій з безпечного управління комунікаціями щодо керованості та контрольованості процесу обміну даними. Така модель є найбільш складною та слабко прогнозованою при реалізації.

Таким чином, у європейському досвіді визначаються чотири підходи для реалізації безпечного обміну інформацією в умовах електронного урядування. Єдина система електронної взаємодії – інформаційно-телекомунікаційна система, яка забезпечує обмін електронними повідомленнями між суб'єктами електронної взаємодії. Електронне повідомлення – сукупність даних з визначеною структурою, складом

елементів та атрибутів, що може бути відтворена, збережена та оброблена інформаційними або інформаційно-телекомунікаційними системами суб'єктів електронної взаємодії.

Сутністю електронної міжвідомчої взаємодії є сумісна діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, міжнародних або неурядових організацій, як на національному, так і на регіональному рівнях з використанням електронних ресурсів і цифрових технологій.

Електронне урядування є інтегрованою корпоративною системою національного, відомчого, регіонального тощо масштабу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій з метою підвищення ефективності та прозорості державного апарату з можливістю контактування із суспільством.

Електронний уряд – це головна складова електронного урядування. Також його можна назвати інфраструктурою для інформаційної автоматизованої міжвідомчої взаємодії органів влади з громадянами (або суб'єктами господарювання). Його впровадження передбачає комплексний та індивідуальний підходи у наданні державних послуг громадянам одночасно з усуненням їх від контакту з державними посадовцями.

1.2. Концептуальні засади запровадження електронного урядування в Україні

Сьогодні в країнах Європейського Союзу, особливо в Україні, одним із важливих завдань розвитку е-урядування є вирішення ряду проблем: проблеми сумісності, оскільки усі інноваційні технологічні нововведення в е-урядуванні мають взаємодіяти між собою як на рівні державних органів, так і на рівні органів місцевого самоврядування; проблеми національної безпеки в умовах мережевої, інформаційної війни, коли персональні дані можуть бути зчитаними за рахунок кіберзлочинів, хакерських атак, вірусів-

шпигунів; проблема втрати національної самобутності та привабливості у процесі активного запозичення зарубіжного досвіду; проблеми непередбачуваних обставин у вигляді збою обладнання з базою даних, переведення даних в електронний вигляд без резервних копій тощо [66].

Для українців, які звикли до ходіння «колами бюрократичного пекла» при отриманні будь-якої адміністративної послуги, електронна система управління досі здається фантастикою. Навіть незважаючи на активний розвиток електронних послуг в нашій країні, для отримання багатьох з них все одно необхідно фізична присутність громадян [66].

З 2014 року у нашій державі діє Державне агентство з питань електронного урядування України. Наша держава поступово рухається у напрямку електронного урядування, невід'ємною частиною якого є запровадження електронної ідентифікації, у жовтні 2017 р. був прийнятий Закон «Про електронні довірчі послуги». У цьому вітчизняному нормативному акті визначені поняття таких термінів, як:

- «електронна ідентифікація – процедура використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають фізичну, юридичну особу або представника юридичної особи»;
- «ідентифікаційні дані особи – це унікальний набір даних, який дає змогу однозначно встановити фізичну, юридичну особу або представника юридичної особи»;
- «процедура ідентифікації особи є використанням ідентифікаційних даних особи з документів, створених на матеріальних носіях, та/або електронних даних, у результаті виконання якої забезпечується однозначне встановлення фізичної, юридичної особи або представника юридичної особи».

У листопаді 2017 року в Києві відбувся форум, на якому зібралося більше 200 ІТ-директорів всіх рівнів органів державної влади України разом

з представниками міжнародних проектів EGOV4UKRAINE, TAPAS та EGAP, щоб ознайомитися із системою взаємодії державних реєстрів в Україні, а також розглянути інформаційно-технологічні інструменти із підвищення ефективності, прозорості та зручного використання адміністративних послуг [66].

6 грудня 2017 року в Україні запустили електронну послугу системи «Трембіта», що пов'язана з державною реєстрацією договорів земельної оренди.

Однією із останніх подій стало ухвалення «Концепції розвитку цифрової економіки в Україні до 2020 року», що відбулося 17 січня 2018 року, реалізацію якої заплановано здійснювати за такими принципами:

- одноразове введення інформації — реалізація підходу, за якого фізичні та юридичні особи лише один раз подають інформацію до органів влади, а у подальшому ця інформація повторно використовується органами влади для надання публічних послуг та виконання інших владних повноважень з дотриманням вимог захисту інформації та персональних даних; цифровий за замовчуванням — забезпечення будь-якої діяльності органів влади (у тому числі надання публічних послуг, забезпечення міжвідомчої взаємодії, взаємодії з фізичними та юридичними особами, інформаційно-аналітичної діяльності) передбачає електронну форму реалізації як пріоритетну, а планування та реалізацію будь-якої реформи, проекту чи завдання — із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій;

- сумісність за замовчуванням — здійснення проектування та функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем в органах влади відповідно до єдиних відкритих вимог та стандартів для забезпечення їх подальшої сумісності та електронної взаємодії та повторного використання;

- доступність та залучення громадян;

- відкритість та прозорість;

- довіра та безпека.

Для досягнення мети Концепції передбачено забезпечити виконання комплексних заходів за такими напрямками:

- модернізація публічних послуг та розвиток взаємодії влади, громадян і бізнесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;
- модернізація управління за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;
- управління розвитком Е-урядування.

Тож, як бачимо, під поняттям «Е-урядування» потрібно розуміти певну інноваційну форму публічного управління, що дає можливість широкої взаємодії усіх органів влади, громадських організацій, бізнесу й громадян у процесі керування суспільством.

Також було прийнято положення про погодження проєктів нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України в електронній формі. Уряд перейшов на електронний документообіг між центральними органами виконавчої влади і відтоді все загальне листування відбувається в електронній формі. До системи міжвідомчого електронного документообігу увійшло вже 176 державних установ, серед яких усі центральні органи виконавчої влади та обласні державні адміністрації. «Один з перших пунктів, який є частиною прийнятої Концепції та, який вже втілюється – це впровадження мобільної ідентифікації громадян. З допомогою MobileID українці вже отримують дистанційний доступ до різних адміністративних послуг, оформлення довідок і багато іншого без необхідності стояти в чергах в чиновницькі кабінети. Необхідно лише мобільний телефон та захищена SIM-карта нового покоління, на яку оператором записується електронний цифровий підпис», – зауважує Олександр Риженко, голова Державного агентства електронного урядування України.

За інформацією опублікованою 1 лютого 2018 р. на сайті Державного агентства з електронного урядування в Україні: «очікується, що до 2021 року 95% установ обслуговування громадян: від транспорту до салонів краси надаватимуть громадянам можливості безготівкових розрахунків. А 99,9% громадян України мати електронний цифровий підпис, інтегровану в паспорт (ID карту) або SIM-карту (MobileID).

За оцінками аналітиків, виконання усіх пунктів Концепції сприятиме зростанню внутрішнього споживання цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій бізнесом у 5-6 разів: з \$700 млн у 2017 році до \$3,5 - \$4 млрд у 2021. А кількість створених робочих місць орієнтовно збільшиться на 200-300 тис. до 2021 року.

Завдяки цифровізації кожен український школяр зможе використовувати планшет, замість підручників, оскільки з'явиться повноцінний навчальний мультимедійний контент для учнів і вчителів. Таким чином, до 2021 року 16 566 українських шкіл зможуть повноцінно використовувати Інтернет та цифрові технології в навчальному процесі».

Варто зазначити, що в Україні діють некомерційні громадські, молодіжні організації, які зацікавлені у розвитку електронного урядування у нашій державі.

Наприклад, TAPAS Project, місія якого — протидіяти корупції через реформу електронного урядування в Україні та запровадження кращих світових практик у сферах: електронні закупівлі, відкриті дані та електронні послуги; програма «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP), яка спрямована на використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, що допомагатимуть вдосконалити якість урядування, покращать взаємодію влади та громадян та сприятимуть соціальним інноваціям в Україні, фінансується Швейцарською Конфедерацією і виконується Фондом Східна Європа та Фондом InnovaBridge, цільовими регіонами програми є Вінницька,

Волинська, Дніпропетровська та Одеська області, період реалізації програми розрахований на 2015-2019 рр.; ВУР (Відкритий Університет Реформ) – освітній проект Реанімаційного Пакету Реформ та Центру демократії та верховенства права тощо.

Важливі зміни у переході на електронне урядування нашої країни відбулися і в освітній галузі. Тепер, окрім електронної подачі документів при вступі у заклади вищої освіти, українці мають змогу отримати відповідну вищу освіту. Наприклад, факультет соціології і права КПП ім. Ігоря Сікорського запровадив у межах спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» спеціалізацію «Електронне урядування».

Розбудова в Україні національної системи електронного урядування та інформаційного суспільства сприятиме розв'язанню таких проблем як:

- непрозорість, неефективність, закритість, високий рівень корумпованості органів влади;
- формування механізмів децентралізації, деконцентрації, дерегуляції демократичного контролю та участі громадян у розробці та реалізації державної політики;
- повернення довіри громадян до інститутів та посадовців державної влади та місцевого самоврядування.

Таким чином, запровадження електронного урядування і зокрема електронної ідентифікації в Україні не лише полегшить життя громадянам у використанні власного часу, але й зменшить рівень корупції, завдяки відкритості, об'єктивності та прозорості процесів, ліквідує систему бюрокритизації, яка постійно втомлює українців своєю паперовою тяганиною, чергами, багатоскладністю, принесе екологічну користь за рахунок відсутньої необхідності використовувати папір задля збереження дерев та інше канцелярське приладдя, що є неорганічними відходами, шкідливими для навколишнього середовища, а також зробить роботу державних службовців мобільною, оперативною і комфортною. Електронне

урядування та електронна ідентифікація – це ідеальний спосіб відчувати себе вільним громадянином у своїй державі та вирішувати усі питання за допомогою гаджетів, незалежно від місцезнаходження і часу перебування.

1.3. Нормативно-правове забезпечення електронного урядування

Підходи у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів влади та впровадження системи електронного уряду в державне управління обґрунтовуються окремими українськими дослідниками (С. Чукут, Г. Почепцов, І. Квзаємлименко, О. Баранов, О. Орлов, Н. Коритнікова О. Голобуцький, М. Демкова, Д. Дубов, С. Дубова та ін.).

Ще на початку незалежності, завдяки наявності в Україні одного з провідних світових центрів кібернетики, народилася ідея загального системного підходу до вирішення проблеми створення інформаційного суспільства, визначення державної політики інформатизації, створення інформаційної інфраструктури.

У 1993 р. Указом Президента України було поставлене завдання щодо розроблення основних напрямів національної програми інформатизації України. Концептуальні засади державної політики у сфері інформатизації, розвитку інформаційного суспільства та електронного урядування визначено, насамперед, у низці таких: Державне будівництво. – № 1/2015 ISSN 1992-2337 , 3 законодавчих актів, як закони України: «Про основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007 р.), «Про інформацію» (2011 р.), «Про Національну програму інформатизації» (1998 р.), «Про доступ до публічної інформації (2011 р.), Про захист персональних даних» (2011 р.), «Про адміністративні послуги» (2012 р.), «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» (1994 р.), «Про електронний документ та електронний документообіг» (2004 р.), «Про електронний цифровий підпис» (2004 р.),

«Про захист персональних даних» (2011 р.) тощо. Цими та іншими законодавчими актами визначено головна мета, принципи, основні завдання, шляхи розв'язання проблем, завдання та функції органів влади, механізми взаємодії їх між собою та суспільством, громадянами та бізнесом тощо [6, с. 31].

Яскравою подією в Україні стосовно впровадження електронного урядування, зокрема електронної взаємодії, стало прийняття 17 січня 2018 року Урядом Концепції розвитку електронного урядування в Україні, реалізація якої передбачена до 2020 року. Дана програма була створена з метою вдосконалення державного управління, налагодження зв'язків між посадовцями та громадянами, демократизації суспільства, покращення ділового клімату, конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості та рівня соціально-економічного розвитку України, створення прозорості, відкритої системи публічного доступу до інформації, і, звичайно, дієвому способу запобігання корупції при виконанні владних повноважень [56].

Нормативно-правова база щодо впровадження електронного урядування в нашій країні в останні роки суттєво розширилася. Існує кілька десятків основних нормативно-правових актів так чи інакше пов'язаних з тематикою інформатизації та електронним урядуванням зокрема.

Запровадження та реалізація в державних органах будь-яких інформаційно-телекомунікаційних систем обов'язково потребує прийняття низки нормативно-правових актів, що регламентують шляхи створення, порядок обробки, циркуляції потоків даних та експлуатації інформаційних систем. Поєднання систем державної влади представляють собою е-Служба, е-Міністерство, е-Агентство, яка також є складовими електронного урядування.

Нормативно-правове забезпечення електронного урядування насамперед ґрунтується на законодавстві про інформаційні відносини та захист інформації.

Зміст нормативно-правових актів стосовно реалізації електронного урядування у кожній країні та істотно відрізняється. Зокрема, у країнах Європейського Союзу база нормативно-правових актів про формування електронного уряду координується Європейською Комісією, яка приймає відповідні директиви та рішення.

На основі аналізу систем електронного урядування в різних країнах слід визначити сфери нормативно-правового регулювання, що їх забезпечують.

Обов'язковою умовою електронного урядування є наявність загальнодержавних концепції або програми щодо його стратегії розвитку та запровадження в країні. Такі документи приймаються окремими законами, указом глави держави або урядом і включають у собі мету, очікувані результати, пріоритети, напрями, механізми, принципи і завдання, проблеми, необхідні ресурси, засади управління та реалізації концепції, оцінку ефективності запровадження е-урядування, джерела фінансування і т.д.

Важливе значення має саме регулювання доступу до інформації. У такому випадку приймаються окремі закони про доступ до інформації, про свободу інформації тощо. Вони визначають порядок здійснення та права кожного на доступ до інформації, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації та інформації, що становить суспільний інтерес. При цьому забезпечується необмежене законне право для кожного члена суспільства звертатися з проханням надати доступ до інформації, що зберігається в структурах усього державного сектора. Основними нормами Закону є право доступу до інформації, що зберігається в органах державної влади у рамках здійснення ними публічних функцій, що забезпечують певні умови і секретність; наявність державних структур, що мають фактичні можливості та

повноваження для забезпечення дотримання цього права; обов'язок органів державної влади прийняти план публікації інформації.

Таким чином, запровадження та реалізація в державних органах будь-яких інформаційно-телекомунікаційних систем обов'язково потребує прийняття низки нормативно-правових актів, що регламентують шляхи створення, порядок обробки, циркуляції потоків даних та експлуатації інформаційних систем. Зміст нормативно-правових актів стосовно реалізації електронного урядування у кожній країні та істотно відрізняється. Зокрема, у країнах Європейського Союзу база нормативно-правових актів про формування електронного уряду координується Європейською Комісією, яка приймає відповідні директиви та рішення. Концептуальні засади державної політики у сфері інформатизації, розвитку інформаційного суспільства та електронного урядування визначено, насамперед, у низці таких: Державне будівництво. – № 1/2015 ISSN 1992-2337 , 3 законодавчих актів, як закони України: «Про основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007 р.), «Про інформацію» (2011 р.), «Про Національну програму інформатизації» (1998 р.), «Про доступ до публічної інформації (2011 р.), Про захист персональних даних» (2011 р.), «Про адміністративні послуги» (2012 р.), «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» (1994 р.), «Про електронний документ та електронний документообіг» (2004 р.), «Про електронний цифровий підпис» (2004 р.), «Про захист персональних даних» (2011 р.) тощо. Яскравою подією в Україні стосовно впровадження електронного урядування, зокрема електронної взаємодії, стало прийняття 17 січня 2018 року Урядом Концепції розвитку електронного урядування в Україні, реалізація якої передбачена до 2020 року.

Висновки до розділу 1

Отже, у першому розділі були розглянуті концептуальні підходи до визначення понять електронне урядування, електронний уряд, електронна взаємодія.

Таким чином, у європейському досвіді визначаються чотири підходи для реалізації безпечного обміну інформацією в умовах електронного урядування. Єдина система електронної взаємодії – інформаційно-телекомунікаційна система, яка забезпечує обмін електронними повідомленнями між суб'єктами електронної взаємодії. Електронне повідомлення – сукупність даних з визначеною структурою, складом елементів та атрибутів, що може бути відтворена, збережена та оброблена інформаційними або інформаційно-телекомунікаційними системами суб'єктів електронної взаємодії.

Сутністю електронної міжвідомчої взаємодії є сумісна діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, міжнародних або неурядових організацій, як на національному, так і на регіональному рівнях з використанням електронних ресурсів і цифрових технологій [66].

Електронне урядування є інтегрованою корпоративною системою національного, відомчого, регіонального тощо масштабу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій з метою підвищення ефективності та прозорості державного апарату з можливістю контактування із суспільством.

Електронний уряд – це головна складова електронного урядування. Також його можна назвати інфраструктурою для інформаційної автоматизованої міжвідомчої взаємодії органів влади з громадянами (або суб'єктами господарювання). Його впровадження передбачає комплексний та індивідуальний підходи у наданні державних послуг громадянам одночасно з усуненням їх від контакту з державними посадовцями.

Запровадження та реалізація в державних органах будь-яких інформаційно-телекомунікаційних систем обов'язково потребує прийняття низки нормативно-правових актів, що регламентують шляхи створення, порядок обробки, циркуляції потоків даних та експлуатації інформаційних систем. Зміст нормативно-правових актів стосовно реалізації електронного урядування у кожній країні та істотно відрізняється. Зокрема, у країнах Європейського Союзу база нормативно-правових актів про формування електронного уряду координується Європейською Комісією, яка приймає відповідні директиви та рішення. Концептуальні засади державної політики у сфері інформатизації, розвитку інформаційного суспільства та електронного урядування визначено, насамперед, у низці таких: Державне будівництво. – № 1/2015 ISSN 1992-2337 , 3 законодавчих актів, як закони України: «Про основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007 р.), «Про інформацію» (2011 р.), «Про Національну програму інформатизації» (1998 р.), «Про доступ до публічної інформації» (2011 р.), «Про захист персональних даних» (2011 р.), «Про адміністративні послуги» (2012 р.), «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» (1994 р.), «Про електронний документ та електронний документообіг» (2004 р.), «Про електронний цифровий підпис» (2004 р.), «Про захист персональних даних» (2011 р.) тощо. Яскравою подією в Україні стосовно впровадження електронного урядування, зокрема електронної взаємодії, стало прийняття 17 січня 2018 року Урядом Концепції розвитку електронного урядування в Україні, реалізація якої передбачена до 2020 року.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Сьогодні надзвичайно актуальним питанням є впровадження електронної взаємодії в умовах стрімкого розвитку е-урядування. Насправді багато країн світу (Австрія, Бельгія, Ірландія, Сінгапур, Таїланд, Фінляндія, Естонія, Данія, Люксембург, Франція, Німеччина, Іспанія, Італія тощо) живуть уже у нових вимірах цифрового суспільства та економіки, запровадивши е-урядування, створивши урядові портали, запустивши електронні цифрові підписи, ID- та MobileID-карти, налагодивши взаємодію між органами державними влади, а найголовніше – між державою і громадянином.

Великі країни-члени ЄС наполягають на запровадженні єдиного цифрового податкового реєстру та відповідних баз даних для цифрової економіки. Сутність цих задумів полягає у тому, щоб фірми сплачували податки саме там, де вони працюють і заробляють, а не там, де зареєстровані. Це є можливістю отримувати більше надходжень від цифрової економіки. Щодо цього у Європарламенті вже висуваються вимоги з приводу створення єдиного для ЄС контрольного органу, який би займався регулюванням.

2.1. Запровадження електронної взаємодії у Великобританії

Ключову роль у реалізації моделі уряду Великобританії відіграють інфраструктури та загальні стандарти, що забезпечують можливість взаємодії й обміну інформацією між державними організаціями, відомствами, громадянами і бізнесом. Ключовими компонентами інфраструктури, що дозволяють забезпечити таку взаємодію, є:

Захищений урядовий Інтернет (Government Secure Intranet, GSI), який надає засоби для обміну інформацією між окремими відомствами всередині центрального уряду, а через зовнішні шлюзи – з іншими загальнодоступними послугами та Інтернетом у цілому. Це передбачає використання IP-протоколу в мережах і додатках у державних установах, а також використання веб-оглядача як основного засобу доступу більшості державних службовців до державних інформаційних систем, електронної пошти та Інтернету. Захищений урядовий Інтранет є основою для обміну електронною поштою і електронними документами з іншими державними структурами, громадянами і бізнес-спільнотою.

Урядовий шлюз (Government Gateway) – програмно-апаратний комплекс, який дозволяє поєднувати між собою різні існуючі інформаційні системи і надає до них доступ по Інтернету. Шлюз забезпечує взаємодію між різними порталними послугами, у тому числі за рахунок маршрутизації інформації/документів. Урядовий шлюз пропонує такі послуги автентифікації, за допомогою яких можна не тільки ідентифікувати користувача, але і жорстко визначити його права доступу до різної інформації і інформаційних систем.

Великобританії притаманна централізована модель електронної взаємодії, що передбачає створення єдиної центральної інформаційно-технологічної системи, що підключає до себе всі інформаційні системи органів влади (рис.2.1.). Для реалізації такої моделі власниками базових реєстрів розробляються спеціальні інтерфейси відповідно до єдиних вимог та форматів доступу до даних, що є доступними іншим користувачам.

Адміністратором центральної системи забезпечується реєстрація сервісів доступу та ведеться реєстр з описом. У випадку отримання необхідної інформації з певного державного реєстру, орган влади формує необхідний запит згідно з правилами, що зазначені в описі доступу та з урахуванням правил та вимог до єдиного формату взаємодії.

Для підключення органів влади до єдиної системи укладаються угоди про інформаційну взаємодію, де визначено перелік сервісів доступу. Відповідно цим угодам існує централізована матриця доступу, процес обміну якої виглядає приблизно так: державний орган (замовник даних) через свою інформаційну систему формує запит до відповідного сервісу, що направляється до центральної інформаційно-технологічної системи, яка, у свою чергу, перевіряє запит, ідентифікацію замовника, право на отримання даних та забезпечує гарантоване та безпечне виконання запиту. Потім сервіс доступу постачальника даних дає відповідь до запиту та повертає його до центральної системи, яка знову перевіряє запит та відповіді на нього, доставляючи її замовнику з протоколюванням всіх процесів. Найбільш популярним ефективним прикладом централізованої моделі є великобританський електронний уряд.

Рис. 2.1. Модель електронної взаємодії Великобританії

Таким чином, ключову роль у реалізації моделі уряду Великобританії відіграють інфраструктури та загальні стандарти, що забезпечують

можливість взаємодії й обміну інформацією між державними організаціями, відомствами, громадянами і бізнесом. Великобританії притаманна централізована модель електронної взаємодії, що передбачає створення єдиної центральної інформаційно-технологічної системи, що підключає до себе всі інформаційні системи органів влади.

2.1. Запровадження електронної взаємодії в Естонії

Починаючи з 90-х років XX століття, після розпаду СРСР, Естонія посідає одне з найперших місць у списку країн, що запровадили електронне урядування. Сьогодні в Естонії усі державні послуги надаються у режимі он-лайн, кожний громадянин має ID-карту, у школах змалечку вивчають інформатику та комп'ютерні технології, а старше покоління проходить відповідні курси.

Упродовж останніх 20 років уряд Естонії вивів економіку та державний апарат країни на топ-позиції у ЄС щодо застосування цифрових технологій. У школах учні вже з другого класу вивчають основи робототехніки, яка виконує команди англійською. Це свідчить, що вивченню іноземної мови приділяється належна увага. Зокрема, вже у дитсадку діти узнають про важливе значення кібербезпеки та наслідки передавання іншим особам своїх паролей до електронної пошти. Старшокласники в обов'язковому порядку вивчають програмування та його складніші математично-теоретичні основи, а представників старшого покоління навчають користуватися комп'ютером.

Сьогодні кожному громадянину Естонії державні послуги надаються через інтернет. Водночас у 2014 р. естонський уряд запустив цифровий проект e-residency, який означає те, що кожен громадянин ЄС, який перебуває за межами Естонії, може відкрити тут фірму. За рахунок

того, що кожна цифрова транзакція обкладається в Естонії податком, держава ще й має прибуток від цього.

Поштовхом для запровадження електронного урядування Естонією стала проблема паперової тяганини, бюрократичними формальностями, що значно забирають час, як і громадян, так і державних службовців. І тому після здобуття незалежності балтійська країна одразу ж запровадила проект «Електронна Естонія». На початку 1996 року був створений Національний комітет комп'ютеризації системи освіти. Саме зі сфери освіти Естонія вирішила реформувати уряд і суспільство. Успішним став проект «Стрибок тигра», мета якого полягала в інформатизації та комп'ютеризації середніх загальноосвітніх закладів. Діти вивчали інформатику, а педагогічні кадри проходили перепідготовку і опановували комп'ютерну грамотність. Уряд виділяв кошти на спеціальне обладнання та забезпечення інформаційними технологіями шкіл, на підвищення кваліфікації вчителів, зокрема проходження відповідного курсу «Комп'ютер у школі». Почалася практика запровадження порталів, зокрема і освітніх (наприклад, портал «Шкільне життя»).

З 2000 р. Естонія відмовилася від паперового документообігу і перейшла на електронні ресурси. Це значно спростило роботу державних службовців, скоротився час на прийняття рішень та оформлення документів.

Починаючи з 2000 р. була прийнята низка Законів, пов'язаних з електронним урядуванням та демократією. Визначною подією у грудні 2002 року стало офіційне створення Академії електронного управління, що консультувала, навчала та спряла інформаційному розвитку громадян. Після запуску порталів «RIA», «Eesti.ee» естонці отримали чудову можливість отримувати послуги в онлайн-режимі, переглядати інформацію про організації, що їх надають. Загалом майже всі адміністративні державні послуги надаються в Естонії в режимі он-лайн і це значно сприяє економії державних коштів і часу.

Центральна роль щодо впровадження електронного урядування в Естонії належить органу законодавчої влади – Парламенту. За розвиток та впровадження національної інформаційної політики відповідає Міністерство економічних відносин. Департамент державних інформаційних систем здійснює свою діяльність у межах цього міністерства, відіграє ключову роль у розробці та впровадженні інформаційної політики, а також відповідає за координацію та контроль державної інформаційної системи. Підрозділом Міністерства економіки і комунікацій є Центр інформатики, який забезпечує функціонування і розвиток спільних інформаційних систем естонської адміністрації. Цей підрозділ працює з основними елементами естонської національної е-інфраструктури.

Контроль за впровадженням реформ та забезпеченням якісного сервісу покладається на Аудиторську палату, яка оцінює економічність, ефективність, результативність діяльності публічної адміністрації та надає рекомендації парламенту та уряду країни. Також існує Інспекція із захисту інформації, головна функція якої зводиться до здійснення незалежного спостереження за законністю обробки анкетних даних і функціонуванням баз даних. Також Інспекція здійснює заходи із захисту інформації.

На регіональному та місцевому рівнях впровадженням електронного урядування займаються Міністерство внутрішніх справ та Асоціація естонських міст. Міністерство внутрішніх справ проектує муніципальну інформаційну систему, готує план дій та контролює його реалізацію.

Саме на перших етапах розвитку електронного урядування в Естонії було запроваджено новий унікальний спосіб ідентифікації особи за допомогою електронної картки, роль якої спочатку виконувала звичайна банківська платіжна картка. Наразі кожний естонець отримує спеціальну електронну ID-карту з 15 років, яка має юридичну силу, захищається відповідним законодавством, надає можливості користуванню державними

послугами та є невід'ємною частиною життя громадян. Слід зазначити, що доступ до персональної інформації захищений багаторівневою системою гарантування безпеки та захисту, яка фіксує усі факти спроб переглянути дані про особу і кожен громадянин може це прослідкувати. Перевірка даних про особу без дозволу вважається кримінальним злочином.

Сьогодні в Естонії існує кілька способів ідентифікації особистості: ID-карта (внутрішньодержавний документ, що засвідчує особу починаючи з 15-ти років. Громадянин Естонії може з ID-карткою подорожувати по Європейському Союзу і в країнах Європейського економічного простору), Digi-ID-карта (цифрове посвідчення особи з чіпом схоже на ID-карту, за допомогою якої можна засвідчувати свою особистість і ставити цифровий підпис в електронному середовищі, а також використовувати разом з ID-карткою), Mobile-карта (SIM-карта у телефоні, дозволяє у мобільному пристрої справи і ставити цифровий підпис без зчитувача карти одразу з мобільного), а також працює спеціальний додаток Smart-ID для ідентифікації особистості, який можна завантажити безкоштовно і користуватися усіма послугами електронного сервісу.

Електронна ідентифікація громадян, Mobile ID, електронне голосування, електронне резидентство, а також електронна медицина, транспорт, навчання – лише мала частка цифрових послуг, які успішно функціонують в Естонії. Через інтернет можна зробити практично все – оплатити штраф, отримати паспорт, оформити будь-яку довідку, зареєструвати підприємство, поставити підпис на договорі. Одна з нечисленних послуг, що вимагають особистої присутності громадян – це оформлення розлучення. Але, як жартують самі естонці, і це – тимчасово. В даний час естонська держава пропонує близько 600 електронних послуг громадянам і більше 2 тисяч цифрових послуг для підприємців.

В Естонії функціонує одна з найрозвиненіших у світі систем електронної ідентифікації за допомогою ID-карток, яка забезпечує

громадянам доступ до будь-якої електронної послуги в країні. Естонія впровадила цю систему в 2002 році і з тих пір випустила вже більше 1,24 мільйона таких карт.

Одна тільки ID-карта без будь-яких інших супровідних документів дозволяє її власникам подорожувати в межах ЄС, використовувати послуги електронного банкінгу та інших сервісів, відвідувати бібліотеки і користуватися громадським транспортом. Також карта може бути використана в якості медичної страховки, водійських прав, інструменту для доступу до всіх державних послуг і навіть для електронного голосування на виборах через інтернет.

Яскравим прикладом закордонного успішного досвіду впровадження електронного урядування і зокрема електронної взаємодії є Естонія, громадяни якої з 2002 р. замість паперових документів і паспортів отримують індивідуальні ID-карти, за допомогою яких користуються широким спектром послуг в режимі он-лайн(державно-адміністративні, медичні, фінансові, освітні послуги, користування громадським транспортом і бібліотеками, страхування і голосування на виборах, водійські права та можливість подорожувати країнами ЄС тощо).

Найважливішою подією в розвитку електронної взаємодії Естонії стала програма X-Road –це система, яка керує запитами між незв’язаними комп’ютерними середовищами. І, оскільки, ці системи використовують різні технології, кожна з них потребує «адаптера» для передачі і отримання інформації в форматі, що використовує X-Road. І для захисту важливих даних, кожна система також використовує свої захищені сервери для шифрування. Завдяки цій системі сьогодні в Естонії майже всі адміністративні послуги надаються он-лайн. Коротше кажучи, X-Road – інтегрована система обміну даних.

Естонський електронний уряд Естонії був створений фахівцями компанії Cybernetica. У 1997 році ними було розпочато проект розподіленої

системи, що дозволило вільно та зручно взаємодіяти організаціям уряду та приватним фірмам. Унікальна модель X-Road була створена з метою управління запитами між окремими відомчими інформаційними системами та їх адаптаціями до необхідного формату.

Естонії притаманна децентралізована модель е-взаємодії, що відрізняється від централізованої архітектурою системи, яка забезпечує автоматизований обмін даними між інформаційними системами органів влади (рис. 2.3.). При реалізації такої моделі функції з приводу протоколювання, контролю, перевірки та маршрутизації запитів між системами передаються безпосередньо до органів влади за рахунок однакового спеціального програмного забезпечення, що є інтегрованим до інформаційно-технологічної інфраструктури. При такій моделі адміністратор системи забезпечує ведення централізованих довідників, класифікаторів, що підтримують семантичну інтероперабельність, маршрутизацію тощо.

Процес обміну даними виглядає приблизно так: державний орган (замовник даних) через свою інформаційну систему формує запит до відповідного сервісу, передаючи його своєму спеціальному програмному забезпеченню, який визначає адресу владного органу-постачальника, СПЗ якого встановлює з ним захищене з'єднання через процес обміну даними шляхом запиту та отримання відповіді, використовуючи чинні сертифікати.

Отже, децентралізована система відрізняється від централізованої тим, що запит на отримання даних відбувається не через центральну інформаційну систему, а одразу до постачальника інформації, шляхом використання однакового спеціального програмного забезпечення. Це дозволяє йому виконувати більшу частину функцій. Найбільш яскравим прикладом децентралізованої моделі є естонська X-Road.

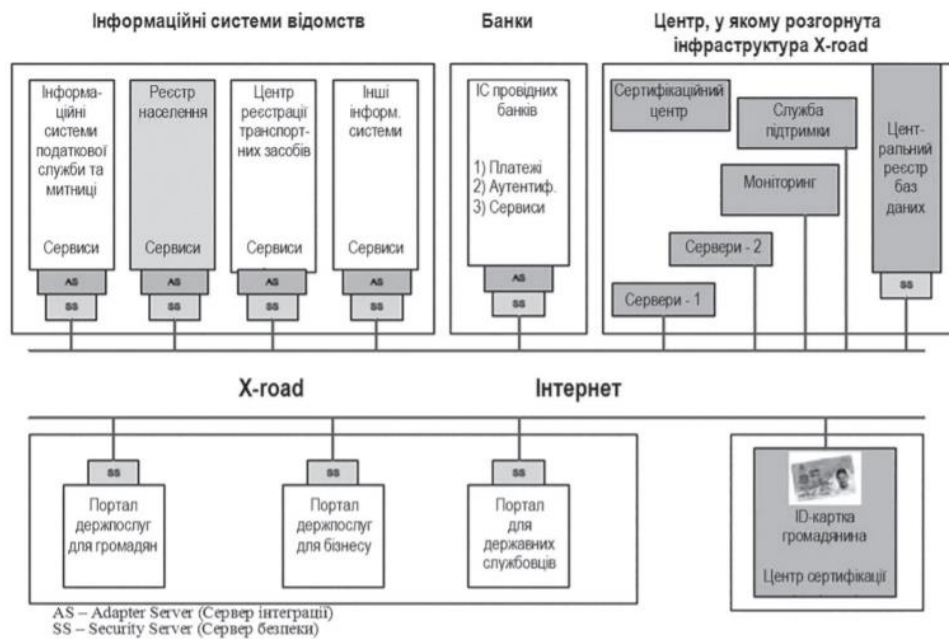

Рис. 2.3. Модель електронної взаємодії Естонії

Така система є значно захищеною порівняно з централізованою системою. Її учасники можуть використовувати будь-які системи та інформаційні бази, деякі з яких працюють ще із радянських часів. Електронний уряд обійшовся Естонії в €50-60 млн. Порівняно з аналогічними проектами це невелика сума. Cybernetica продовжує обслуговувати систему. Найцікавіше, що у компанії працює всього 100 осіб.

Таким чином, Естонія є яскравим прикладом закордонного успішного досвіду впровадження електронного урядування і зокрема електронної взаємодії є Естонія, громадяни якої з 2002 р. замість паперових документів і паспортів отримують індивідуальні ID-карти, за допомогою яких користуються широким спектром послуг в режимі он-лайн(державно-адміністративні, медичні, фінансові, освітні послуги, користування громадським транспортом і бібліотеками, страхування і голосування на виборах, водійські права та можливість подорожувати країнами ЄС тощо). Естонії притаманна децентралізована модель е-взаємодії, що відрізняється

від централізованої архітектурою системи, яка забезпечує автоматизований обмін даними між інформаційними системами органів влади. Естонський електронний уряд Естонії був створений фахівцями компанії Cybernetica. У 1997 році ними було розпочато проект розподіленої системи, що дозволило вільно та зручно взаємодіяти організаціям уряду та приватним фірмам. Унікальна модель X-Road була створена з метою управління запитами між окремими відомчими інформаційними системами та їх адаптаціями до необхідного формату.

2.3. Порівняльний аналіз успішних практик запровадження електронної взаємодії

Явище електронного урядування (е-урядування) виникло наприкінці ХХ ст. у розвинутих країнах з метою зміни моделей державного управління на більш адекватні стосовно сучасним вимогам часу з метою створення ефективного та якісного державного управління, орієнтованого на потреби суспільства. У будь-якій національній стратегії інформаційного суспільства зазначені такі завдання, як: створення глобальної ІКТ інфраструктури, збільшення частки ІКТ сектора в ВВП держави, використання ІКТ та Інтернет як нового каналу для взаємодії держави і суспільства. ІКТ та глобальне віртуальне інформаційне середовище виступають одним із засобів реалізації нової концепції держави в житті суспільства. Власне, такі кризові чинники, як: витрати часу та зусиль, централізація, ієрархія, бюрократизм, корупційні ризики нерозумне поєднання адміністрування та управління і викликали зміни у світовій системі правління.

Таким чином, було покладено початок новому публічному менеджменту. Його концепція притаманна переважно інформаційній цивілізації, аніж індустріальній, і, безпосередньо, зорієнтована не на керування, а на спрямовування. Така модель управління та адміністрування

базується на злагодженій співпраці між державними та приватними секторами і полягає у вдосконаленні адміністративних послуг, ефективності та лояльності управлінської системи у процесі змін в умовах глобалізації. Також важливою сутністю такої нової моделі публічного менеджменту є акцентування уваги переважно на результатах роботи, чим на її процесі. Одразу ж виникають нові зони (механізми) відповідальності за постійне вдосконалення пошук інновацій у державному управлінні. Електронне урядування значно впливає і на стан професійної етики у державному секторі, створюючи програмне та цільове управління.

Наприклад, ключову роль в реформуванні державного управління для країн англосаксонського типу зіграли принципи «нового державного менеджменту» (New Public Management), для північних країн – принципи гарного управління» (Good Governance), для країн Азії і деяких країн Африки, що розвиваються, – прискорення економічного зростання, для країн Західної Європи – ідеї міждержавної інтеграції, для країн південно-східної Європи – інтеграція до Європейського Союзу, впровадження західноєвропейських стандартів, для більшості африканських країн – модернізація державного управління та поліпшення соціально-економічного стану.

Незалежно від принципів і завдань реформування/трансформації національних урядів, кожна країна почала впроваджувати ІКТ в сферу державного управління з метою покращення внутрішньої і зовнішньої соціально-економічної та політичної взаємодії, підвищення ефективності та якості державних послуг. Ці ініціативи та програми отримали назву «електронний уряд» (eGovernment).

Важливим аспектом у налагодженні міжвідомчої взаємодії між державними органами влади є створення та реалізація прикладних програм, проектів, пов'язаних з інтеграцією та автоматичним обміном даних. Важливо приділити увагу організації процесу прийняття стандартів та

узгодження архітектури інформаційних технологій різних організацій і відомств.

Проекти у сфері електронного урядування, які здійснюються урядами різних країн, передбачають наступні основні типи стандартів:

- стандарти даних;
- стандарти метаданих;
- стандарти безпеки;
- стандарти міжвідомчого обміну інформацією.

Список країн, що розробили і продовжують роботу над стандартами даних і міжвідомчої взаємодії, досить широкий, і практично всі мають у своїй архітектурі аналог урядового шлюзу (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Данія	інфраструктура Infostructurebase;
Великобританія	урядовий шлюз, урядовий інтранет і стандарт e-GIF;
Австралія	FedLink урядовий шлюз і захищений урядовий інтранет;
Швеція	Government Elink (GeL);
США	Федеральна корпоративна архітектура інформаційних технологій державних організацій;
Гонконг	Government System Architecture (GSA) і Electronic Service Delivery (ESD) Scheme;

У західній літературі часто поряд із поняттям «електронна взаємодія» використовується термін «інтероперабельність», що означає здатність (можливість) до взаємодії, а саме, до обміну інформацією. Інтероперабельність у міжвідомчій взаємодії є важливою складовою для результативного та ефективного використання електронних інформаційних ресурсів.

При інформаційному обміні досить часто багаторазово дублюється інформація, тому взаємодія інформаційних систем є ключовим предметом інтероперабельності. Досвід західних країн показує, що для реалізації продуктивного інформаційного обміну в галузі державного управління потрібна послідовність і координація всіх проектів та ініціатив.

Інформаційні технології в даному випадку виступають інструментом, який дозволяє створити потенціал зростання, а наскільки цей потенціал буде реалізований, залежить від сукупності організаційно-політичних факторів. Тому необхідні адміністративно-правова підтримка для реалізації інфраструктурних проектів, що дозволяють створити базу для активної інформаційної взаємодії, а також вироблення механізмів, що дозволяють координувати проекти в галузі інформатизації та забезпечити спадкоємність політики в області інформатизації.

Проблему інтероперабельності в Євросоюзі описує документ European Interoperability Framework (EIF), остаточна друга версія якого вийшла у 2010 році. Під інтероперабельністю в EIF v2.0 розуміється здатність відомств і організацій публічного управління до спільної роботи для реалізації ефективних методів досягнення загальних цілей шляхом взаємодії систем і бізнес-процесів, які вони підтримують, через обмін даними, інформацією і знаннями. При розгляді інтероперабельності в версії EIF v2.0 виділяється п'ять рівнів (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Політичний	Передбачає узгодженого інформаційного обміну між партнерами та досягнення загальних спільних цілей.
Правовий	Регулює інформаційний обмін між відомствами, а також при взаємодії з громадянами і бізнесом, при яких розглядаються питання

	захисту даних, приведення у відповідність правових положень діяльності у сфері публічного управління з поточним рівнем інформаційної підтримки, регулювання у галузі стандартизації та специфікації інформаційного обміну.
Організаційний	Вимагає прозорого представлення діяльності та узгодження окремих її етапів для продуктивного міжвідомчого обміну інформацією.
Семантичний	Семантична інтероперабельність забезпечує однозначне розуміння інформації із зовнішніх / вторинних джерел, що дозволяє сприймати та обробляти дані. На практиці це передбачає створення специфічного для сектора набору структурованих даних, елементів даних і протоколів обміну. Учасники повинні домовитися про значення та формат даних, що підлягають обміну.
Технічний	Цей рівень інтероперабельності відображає технічні аспекти взаємодії комп'ютерних систем і сервісів. Сюди відносяться такі елементи, як відкриті інтерфейси, взаємодія сервісів, інтеграція даних і програмного забезпечення середнього рівня, надання даних і обмін, доступність і безпека сервісів. На технічному рівні вузьким місцем є організація взаємодії із закритими системами, які були створені для вирішення локальних завдань і

	не припускали активної взаємодії з зовнішніми системами.
--	--

Пропонуємо для порівняння національні рамки в інтероперабельності, які існують у країні світу (табл. 2.3.).

Таблица 2.3

<i>Країна</i>	<i>Національні рамки інтероперабельності</i>
Німеччина	Standarts und Architekturen für E-GovernmentAnwendungen, SAGA («Стандарти та архітектури для застосувань електронного уряду»)
Нідерланди	Nederlands Overheid Referentie Architectuur («Нідерландська довідкова архітектура для урядових систем»)
Великобританія	– e-Government Interoperability Framework, e-GIF («Звід вимог щодо сумісності для електронного уряду»)
Франція	Referentiel General d'Interoperabilite (Проект «Загального зводу вимог щодо сумісності»)
Данія	Offentlig Information Online kataloget, OIO-kataloget

	(«Онлайн-каталог суспільної інформації»)
Естонія	Estonian IT Interoperability Framework («Естонський звіт вимог щодо сумісності до державних ІТ-систем»)
Швейцарія	eCH E-Government Standards («Стандарти електронного уряду»)
Бельгія	Belgian Government Interoperability Framework, BELGIF («Бельгійський звіт вимог щодо сумісності для урядових систем»)

Таким чином, було покладено початок новому публічному менеджменту. Його концепція притаманна переважно інформаційній цивілізації, аніж індустріальній, і, безпосередньо, зорієнтована не на керування, а на спрямовування. Така модель управління та адміністрування базується на злагодженій співпраці між державними та приватними секторами і полягає у вдосконаленні адміністративних послуг, ефективності та лояльності управлінської системи у процесі змін в умовах глобалізації. Також важливою сутністю такої нової моделі публічного менеджменту є акцентування уваги переважно на результатах роботи, чим на її процесі. Одразу ж виникають нові зони (механізми) відповідальності за постійне вдосконалення пошук інновацій у державному управлінні. Електронне урядування значно впливає і на стан професійної етики у державному секторі, створюючи програмне та цільове управління.

У західній літературі часто поряд із поняттям «електронна взаємодія» використовується термін «інтероперабельність», що означає здатність

(можливість) до взаємодії, а саме, до обміну інформацією. Інтероперабельність у міжвідомчій взаємодії є важливою складовою для результативного та ефективного використання електронних інформаційних ресурсів.

Проблему інтероперабельності в Євросоюзі описує документ European Interoperability Framework (EIF), остаточна друга версія якого вийшла у 2010 році. Під інтероперабельністю в EIF v2.0 розуміється здатність відомств і організацій публічного управління до спільної роботи для реалізації ефективних методів досягнення загальних цілей шляхом взаємодії систем і бізнес-процесів, які вони підтримують, через обмін даними, інформацією і знаннями. При розгляді інтероперабельності в версії EIF v2.0 виділяється п'ять рівнів .

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Таким чином, ключову роль у реалізації моделі уряду Великобританії відіграють інфраструктури та загальні стандарти, що забезпечують можливість взаємодії й обміну інформацією між державними організаціями, відомствами, громадянами і бізнесом. Великобританії притаманна централізована модель електронної взаємодії, що передбачає створення єдиної центральної інформаційно-технологічної системи, що підключає до себе всі інформаційні системи органів влади.

Естонія є яскравим прикладом закордонного успішного досвіду впровадження електронного урядування і зокрема електронної взаємодії є Естонія, громадяни якої з 2002 р. замість паперових документів і паспортів отримують індивідуальні ID-карти, за допомогою яких користуються широким спектром послуг в режимі он-лайн(державно-адміністративні, медичні, фінансові, освітні послуги, користування громадським транспортом і бібліотеками, страхування і голосування на виборах,

водійські права та можливість подорожувати країнами ЄС тощо). Естонії притаманна децентралізована модель е-взаємодії, що відрізняється від централізованої архітектурою системи, яка забезпечує автоматизований обмін даними між інформаційними системами органів влади. Естонський електронний уряд Естонії був створений фахівцями компанії Cybernetica. У 1997 році ними було розпочато проект розподіленої системи, що дозволило вільно та зручно взаємодіяти організаціям уряду та приватним фірмам. Унікальна модель X-Road була створена з метою управління запитами між окремими відомчими інформаційними системами та їх адаптаціями до необхідного формату.

Таким чином, було покладено початок новому публічному менеджменту. Його концепція притаманна переважно інформаційній цивілізації, аніж індустріальній, і, безпосередньо, зорієнтована не на керування, а на спрямовування. Така модель управління та адміністрування базується на злагодженій співпраці між державними та приватними секторами і полягає у вдосконаленні адміністративних послуг, ефективності та лояльності управлінської системи у процесі змін в умовах глобалізації. Також важливою сутністю такої нової моделі публічного менеджменту є акцентування уваги переважно на результатах роботи, чим на її процесі. Одразу ж виникають нові зони (механізми) відповідальності за постійне вдосконалення пошук інновацій у державному управлінні. Електронне урядування значно впливає і на стан професійної етики у державному секторі, створюючи програмне та цільове управління.

У західній літературі часто поряд із поняттям «електронна взаємодія» використовується термін «інтероперабельність», що означає здатність (можливість) до взаємодії, а саме, до обміну інформацією. Інтероперабельність у міжвідомчій взаємодії є важливою складовою для результативного та ефективного використання електронних інформаційних ресурсів.

Проблему інтероперабельності в Євросоюзі описує документ European Interoperability Framework (EIF), остаточна друга версія якого вийшла у 2010 році. Під інтероперабельністю в EIF v2.0 розуміється здатність відомств і організацій публічного управління до спільної роботи для реалізації ефективних методів досягнення загальних цілей шляхом взаємодії систем і бізнес-процесів, які вони підтримують, через обмін даними, інформацією і знаннями. При розгляді інтероперабельності в версії EIF v2.0 виділяється п'ять рівнів .

РОЗДІЛ 3 СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Сучасний стан електронної взаємодії в Україні

Проаналізувавши у другому розділі сучасний стан електронного урядування в Україні, можна з впевненістю сказати, що наша держава вже поступово рухається у напрямку електронного урядування, а також активно співпрацює з Естонією та вчиться її досвіду у запровадженні e-governance. З 2014 року в Україні діє Державне агентство з питань електронного урядування України. Наша держава поступово рухається у напрямку електронного урядування, невід'ємною частиною якого є запровадження електронної ідентифікації, у жовтні 2017 р. був прийнятий Закон «Про електронні довірчі послуги».

Що стосується конкретно електронної взаємодії, то в Україні постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2016 р. № 606 було затверджено Положення «Про електронну взаємодію державних електронних інформаційних ресурсів», яке «визначає загальні засади здійснення обміну електронними даними, крім інформації, що становить

державну таємницю, між суб'єктами владних повноважень з державних електронних інформаційних ресурсів під час надання адміністративних послуг та здійснення інших повноважень відповідно до покладених на них завдань». У даному Положенні вживають такі терміни, як: електронне повідомлення, інтерфейс прикладного програмування, реєстр сервісів. Інші терміни вживаються у значеннях, наведених у Законах України «Про інформацію», «Про телекомунікації», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» та «Про електронний цифровий підпис».

Також триває вдосконалення електронної взаємодії державних реєстрів, сутністю якої є автоматичний обмін даними між державними органами.

Електронна взаємодія має на меті полегшити життя громадянам, яким традиційно задля отримання певної адміністративної послуги необхідно зібрати певний пакет довідок з різних установ. Система електронної взаємодії державних реєстрів дозволяє цього не робити. Дані збираються автоматично – державні послуги надаються дистанційно, без зайвої біганини людини. Таким чином, зменшується кількість звернень від громадян до держорганів.

Важливою подією у запровадженні електронної взаємодії між державою і громадянином в Україні є система «Трембіта», послугу якої запустили 6 грудня 2017 року в Україні. 27 жовтня 2017 р. Естонія передала X-Road Державному агентству з питань електронного урядування України, а 2 листопада Державне агентство присвоїло українській версії X-Road назву «Трембіта». Насправді ця система працює у більше, ніж у 60 країнах світу.

Позитивну роль відіграє ця система сьогодні в оформленні допомоги при народженні дитини. Раніше, щоб отримати кошти на новонародженого, сім'ї треба було подати в Міністерство соціальної політики пакет

документів, включаючи свідоцтво про народження дитини. Оскільки дані про народження зберігає Міністерство юстиції, Міністерство соціальної політики має самостійно отримати ці дані, не вимагаючи їх від громадян. Але раніше цей процес відбувався навпаки.

Тепер в територіальних відділеннях Міністерства соціальної політики батьки вказують тільки номер свідоцтва, за номером відбувається автоматичний запит в електронний реєстр Міністерства юстиції, інформація відразу перевіряється. Батьки можуть оформити допомогу на дитину онлайн, і процес займає 1 робочий день замість 10.

Також «Трембіта» має на меті навести порядок у реєстрах актів цивільного стану (народження дитини, шлюб, смерть), демографічному, які дублюють один одного на 80%.

Така система коштує близько 1,5 млн євро. Але покупку і впровадження фінансують донори: Європейський Союз через програму U-LEAD, Швеція через Шведське бюро міжнародного розвитку, уряд Естонії через Міністерство закордонних справ Естонії. Цей проект називається EGOV4UKRAINE.

Пріоритетними для роботи в цій системі є такі реєстри:

- Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб -підприємців та громадських формувань;
- Державний реєстр речових прав на нерухоме майно;
- Державний реєстр актів цивільного стану громадян;
- Єдиний реєстр довіреностей;
- Державний реєстр обтяжень рухомого майна;
- Державний земельний кадастр;
- Єдиний державний демографічний реєстр;
- Державний реєстр фізичних осіб - платників податків;
- Реєстр платників податку на додану вартість;

- Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають права на пільги;
- Державний електронний інформаційний ресурс Міністерства внутрішніх справ, в якому обробляється інформація з питань втрачених паспортів;
- Єдиний державний реєстр Міністерства внутрішніх справ щодо зареєстрованих транспортних засобів та їх власників;
- Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- Державний реєстр виборців;
- Автоматизована інформаційна система Державної казначейської служби України з обліку доходів і витрат бюджетів всіх рівнів;
- Єдиний державний реєстр судових рішень;
- Реєстр вилучених водійських посвідчень;
- Єдиний реєстр документів, що дають право на виконання підготовчих і будівельних робіт та свідчать прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, відомостей про повернення на доопрацювання, відмова у видачі, скасування та анулювання зазначених документів;
- Єдиний реєстр об'єктів державної власності;
- Реєстр пацієнтів.

Слід зазначити і те, що електронна міжвідомча взаємодія в Україні має на меті запобігти корупційним ризикам. Явище корупції у державних органах влади України завжди було актуальною гострою проблемою. Тому на меті кожної країни є створення такої форми державного управління, яке б змогло запобігти її виникненню. Для цього необхідно створювати прозору та відкриту владу, із доступом громадян до публічної інформації та їхньою можливістю брати участь у вирішенні важливих явищ суспільно-політичного та економічного життя. Сьогодні активно впроваджується

електронне урядування, невід'ємною частиною якого є електронна взаємодія державних органів влади, як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях.

За даними Transparency International у 2017 році зі 100 балів Україна отримала 30 у дослідженні індексу сприйняття корупції (CPI – Corruption Perceptions Index), здобувши 130 місце серед 180 країн. У 2016 році держава була на позицію та на бал нижче. (131 місце/ 176 країн). Проте показники динаміки 2017 року нижчі за результати 2016. Зростання показника було спричинене роботою нових антикорупційних органів та реєстру е-декларацій, що, власне є складовою електронного урядування. Лідерами дослідження Transparency International стали Нова Зеландія (1 місце – 89 балів); Данія (2 місце – 88 балів); Норвегія, Фінляндія, Швейцарія (3 місце – 86 балів). Ці країни активно впроваджують електронну взаємодію між державними органами влади. [29]

Сутністю електронної міжвідомчої взаємодії є сумісна діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, міжнародних або неурядових організацій, як на національному, так і на регіональному рівнях з використанням електронних ресурсів і цифрових технологій.

Налагодження електронної взаємодії між органами державної влади і громадян є ефективним інструментом запобігання корупції завдяки прозорості, відкритості та підконтрольності громадськості. Можливість громадян брати участь у політиці шляхами голосування, подання петицій, оформлення певних формальностей тощо в режимі он-лайн унеможлиблює явища корупції.

Гідним прикладом закордонного успішного досвіду у запобіганні корупції шляхом впровадження електронної взаємодії між державними органами влади стала Естонія. Державна структура управління побудована на співпраці в електронному режимі. після розпаду Радянського Союзу, громадяни якої замість паперових документів і паспортів отримують

індивідуальні ID-карти, за допомогою яких користуються широким спектром послуг в режимі он-лайн. Це свідчить, що ризик виникнення дій, пов'язаних із корупцією набагато знижений, оскільки операції, пов'язані з оформленням, реєстрацією та іншими діями із документами є автоматизованими, запрограмованими та позбавленими необхідності у обов'язковому «живого контактуванні» службовців та громадян. [4]

В умовах розвитку електронного урядування в Україні та закордоном виникає необхідність у налагодженні ефективної співпраці на міжвідомчому рівні державного апарату управління. Адже запровадження успішного електронного урядування полягає не лише у реалізації комунікацій в режимі «он-лайн» між службовцями і громадянами, а й, перш за все, у налаштуванні злагодженої та гармонійної внутрішньої взаємодії суб'єктів управління.

З 2012 року в Україні функціонує спеціальна програма, призначена для налагодженої співпраці органів державного адміністрування, а саме – Система електронної взаємодії органів виконавчої влади, що спрямована на встановлення автоматизованих процесів відправки, створення, передачі, отримання, обробки, зберігання, використання, ліквідації електронних файлів та копій паперових документів з електронним цифровим підписом, що не мають у собі інформації з обмеженим доступом, контролю за виконанням рішень, актів тощо [64].

Яскравою подією в Україні стосовно впровадження електронного урядування, зокрема електронної взаємодії, стало прийняття 17 січня 2018 року Урядом Концепції розвитку електронного урядування в Україні, реалізація якої передбачена до 2020 року. Дана програма була створена з метою вдосконалення державного управління, налагодження зв'язків між посадовцями та громадянами, демократизації суспільства, покращення ділового клімату, конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості та рівня соціально-економічного розвитку України, створення прозорості,

відкритої системи публічного доступу до інформації, і, звичайно, дієвому способу запобігання корупції при виконанні владних повноважень [56].

Не менш важливою подією у запровадженні електронної взаємодії між державою і громадянином в Україні є система «Трембіта», яку запустили 6 грудня 2017 року в Україні. Ця система є справжнім ривком не лише у подоланні корупції, та встановленні децентралізації, а й реальною можливістю відчувати кожному українцю себе, перш за все, справжнім європейцем у демократичній країні. «Трембіта» – надія наших громадян, адже завдяки ній можна отримати багато адміністративних послуг у режимі он-лайн, переглянути, хто з державних службовців цікавився особистими даними громадянина, а також спростувати роботу між органами виконавчої влади, зменшуючи дублювання даних у державних реєстрах.

Концепцією розвитку електронного урядування стверджується, що: «Розвиток та підтримка доступних та прозорих, безпечних та не корупційних, найменш затратних, швидких та зручних електронних послуг дасть змогу покращити якість надання публічних послуг фізичним та юридичним особам, підвищити їх мобільність та конкурентоспроможність, зменшити корупційні ризики та забезпечити, щоб електронні послуги обслуговували економіку майбутнього». [56]

Також Концепцією зазначено, що: «Оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних для вільного використання згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації» дасть змогу створити додаткові механізми реалізації права на доступ до інформації, що перебуває у володінні органів влади, підвищити прозорість діяльності таких органів, забезпечить вільний обіг інформації та можливість її подальшого використання з метою реалізації особистих прав та свобод людини і громадянина, розвитку інновацій та стимулювання ведення господарської діяльності, а також запобігання та викриття корупції». [56]

Метою електронної взаємодії державних реєстрів є автоматичний обмін даними між державними органами. Електронна взаємодія має на меті полегшити життя громадянам, яким традиційно задля отримання певної адміністративної послуги необхідно зібрати певний пакет довідок з різних установ. Система електронної взаємодії державних реєстрів дозволяє цього не робити. Дані збираються автоматично – державні послуги надаються дистанційно, без зайвої біганини людини. [64] Така взаємодія держави із громадянами значно впливає на демократизацію суспільства, а, отже, автоматично, запобігає виникненню моментів, де може бути присутнім явище корупції.

Таким чином, метою електронної взаємодії державних реєстрів є автоматичний обмін даними між державними органами. Електронна взаємодія має на меті полегшити життя громадянам, яким традиційно задля отримання певної адміністративної послуги необхідно зібрати певний пакет довідок з різних установ. Система електронної взаємодії державних реєстрів дозволяє цього не робити. Дані збираються автоматично – державні послуги надаються дистанційно, без зайвої біганини людини. Така взаємодія держави із громадянами значно впливає на демократизацію суспільства, а, отже, автоматично, запобігає виникненню моментів, де може бути присутнім явище корупції.

Таким чином, в Україні вже діє запровадження електронної взаємодії, яка є необхідною розвитку електронного урядування. Важливою подією у запровадженні електронної взаємодії між державою і громадянином в Україні є система «Трембіта», яку запустили 6 грудня 2017 року в Україні. Ця система є справжнім ривком не лише у подоланні корупції, та встановленні децентралізації, а й реальною можливістю відчувати кожному українцю себе, перш за все, справжнім європейцем у демократичній країні. «Трембіта» – надія наших громадян, адже завдяки ній можна отримати багато адміністративних послуг у режимі он-лайн, переглянути, хто з

державних службовців цікавився особистими даними громадянина, а також спростувати роботу між органами виконавчої влади, зменшуючи дублювання даних у державних реєстрах.

Сьогодні наша держава, а саме активна її частина населення цілеспрямовано рухається до демократизованого суспільства та вдосконалення державних послуг. Проте варто зазначити, що в державі значно помітне неефективне використання механізмів міжвідомчої взаємодії між органами державної влади та неурядовими організаціями.

Ефективним інноваційним механізмом ефективного публічного управління є запровадження електронної взаємодії, як частини електронного урядування. Світ активно рухається до якісного та прозорого взаємофункціонування державних органів та громадян у режимі онлайн. США, Великобританія, країни Європейського Союзу (Швеція, Данія, Естонія, Польща, Німеччина тощо) не лише успішно запроваджують та вдосконалюють електронне урядування, але й підтримують у цьому Україну. Тому з моменту таких ключових подій, як: 1 жовтня 2014 року заснування Державного агентства з питань електронного урядування України та прийняття 17 січня 2018 року Урядом Концепції розвитку електронного урядування в Україні, реалізація якої передбачена до 2020 року, у нашій державі відбулося багато кроків на шляху до ефективного сучасного електронного публічного управління та, відповідно, взаємодії, як між органами державної влади, так і їх з громадянами. Сьогодні в Україні можна отримати ряд адміністративних послуг в електронному порядку. Про це свідчать постійні оновлення новин на сайті Державного агентства з питань електронного урядування в Україні [56].

Найактуальнішими з них є:

- 1) 19 жовтня 2018 року був прийнятий Меморандум про співробітництво у сфері автоматизації процесів адміністрування у будівництві державним агентством з питань електронного урядування

України, Державною архітектурно-будівельною інспекцією України та міжнародними партнерами – Фондом «Євразія» і благодійною організацією «Фонд Східна Європа». Це свідчить про переведення багатьох послуг у систему державного архітектурно-будівельного контролю в електронну форму, що дозволяє підвищити рівень прозорості та знизити корупційні ризики, а ще документ передбачає підтримку офіційного сайту Державної архітектурно-будівельної інспекції, створення інструментів онлайн-оплати послуг з приводу видачі сертифікатів та ліцензій, налагодження електронної взаємодії з електронними ресурсами інших державних органів, інтеграцію з Урядовим порталом kmu.gov.ua. [1]

2) Презентація інформаційної системи «Вулик» 2 листопада 2018 року на четвертому Національному форумі ІТ-директорів органів влади, де одна із дискусійних панелей була присвячена децентралізації влади і впровадженню сучасних технологій на місцях. Система «Вулик» розроблена для центрів надання адміністративних послуг з метою надання доступних та якісних адміністративних послуг задля надійного зберігання й захисту інформації та з метою переходу до електронного документообігу зі спрощеним доступом до даних державних реєстрів у режимі он-лайн.

Крім того, «Вулик» має доступ до державних реєстрів та можливість онлайн-обміну даними через систему «Трембіта». На сьогодні в Україні впроваджується система електронної взаємодії між державними реєстрами «Трембіта», що базується на Естонській платформі X-Road і є децентралізованою системою.

Ця система – ключ до проведення глобального моніторингу всіх адміністративних процесів країни і де-факто держави. Система стане головним інструментом реформ у багатьох сферах життя.

Це має значно пришвидшити та покращити процес надання громадянам адміністративних послуг. Інформаційна система «Вулик» запроваджена Академією електронного управління в Естонії з Державним

агентством з питань електронного урядування України у межах проекту програми підтримки децентралізації в Україні «U-LEAD з Європою», що діє від 2016-го до 2020 включно. Фінансується система Європейським Союзом та державами-членами: Німеччиною, Швецією, Данією, Польщею, Естонією і Польщею.

3) 7 листопада 2018 року на сайті Державного агентства з питань електронного урядування була опублікована інформація про запуск онлайн-послуги оформлення біометричного паспорта на сайті Державної міграційної служби України.

4) 14 листопада 2018 року на сайті була опублікована інформація про можливість перевірки номеру та ліцензії автоперевізника на сайті «UA. Опендатабот». Це свідчить про те, що Державна служба України з безпеки на транспорті публікує у відкритому доступі інформацію для громадян, надаючи дані про безпечність, технічний стан транспорту, кваліфікацію водія, наявність страхування тощо. [5]

5) Державне агентство з питань електронного урядування України розробило інтегровану систему електронної ідентифікації, яка об'єднає всіх надавачів послуг електронної ідентифікації (цифровий підпис, MobileID, BankID), в тому числі – і акредитований центр сертифікації ключів Інформаційно-довідкового департаменту ДФС (АЦСК ІДД ДФС), Державне агентство з питань електронного урядування України разом із Державною фіскальною службою України надають можливість дистанційно отримати новий сертифікат про електронну ідентифікацію для клієнтів АЦСК ІДД ДФС, які вже одного разу одержали засіб електронної ідентифікації, скориставшись електронною послугою.

Можна визначити такі головні проблеми щодо запровадження електронної взаємодії органів публічної влади в Україні:

1. Наявність великої кількості різнорідних успадкованих та впроваджених інформаційних систем в органах влади, які не призначені для електронної взаємодії.

Органи влади, не координуючи свої дії та недотримуючись загальних правил, створили внутрішні інформаційні системи, які є організаційно, нормативно, семантично та технічно несумісними.

2. Низька якість інформаційних систем органів влади. Переважна більшість інформаційних систем в органах влади запроваджена з порушенням вимог чинного законодавства щодо проектування, розробки та функціонування таких систем, а також вимог щодо захисту інформації.

3. Відсутність єдиних ідентифікаторів, які пов'язують однотипну інформацію в різних державних інформаційних ресурсах.

Зазначена проблема призведе до значних труднощів на етапі досягнення організаційно-правової та семантичної інтеоперабельності державних інформаційних ресурсів, тобто здатності будь-яких прикладних систем однаково розуміти зміст інформації, якою вони обмінюються, навіть якщо це не було передбачено при їх створенні.

4. Брак мінімальних вимог до інтеоперабельності (здатності до взаємодії) державних інформаційних ресурсів. На етапі проектування та розробки органи влади повинні враховувати подальшу електронну взаємодію своїх систем з іншими системами шляхом дотримання мінімальних вимог до інтеоперабельності.

5. Невизначеність єдиних вимог до електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів (формати, стандарти, порядок). За відсутності єдиних підходів до запровадження електронної взаємодії продовжується створення окремих галузевих, а іноді й регіональних проєктів щодо запровадження систем електронної взаємодії, які є несумісними між собою. Фактично це призводить до неефективного використання бюджетних коштів через недосягнення запланованого результату. Крім того, дуже часто

такі проекти спочатку технічно реалізуються, а потім нормативно закріплюються, а не навпаки.

6. Єдина функціонуюча система електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів знаходиться на початковому етапі впровадження

Функціонування вказаної системи забезпечить автоматизований обмін інформацією з державними інформаційними ресурсами за єдиними встановленими правилами відповідно до повноважень органів влади.

7. Нестача базових державних електронних реєстрів, таких як демографічний реєстр та реєстр адрес.

Окремо можна відзначити проблеми, пов'язані з нормативною невизначеністю процесів зберігання (архівування) електронної інформації, відомчою закритістю та небажанням приєднувати свої системи до системи електронної взаємодії.

Поряд з існуючими проблемами можна виділити такі тенденції, які сприяють розвитку електронної взаємодії в Україні.

1. Приведення українського законодавства у відповідність з нормативно-правовими актами Євросоюзу.

Підписання Угоди про асоціацію України та ЄС актуалізує проблему визначення та прийняття узгоджених з директивами ЄС, європейськими рамками інтероперабельності організаційно-правових норм, стандартів, засобів та методів реалізації електронного урядування, в тому числі електронної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

2. Вивчення досвіду європейських країн та інших країн світу щодо створення електронного уряду та, зокрема, щодо створення системи електронної взаємодії.

Щоб швидко просуватися вперед, наздоганяючи країни-лідери, необхідно активно вивчати зарубіжний досвід. Це особливо важливо в тих

напрямах, де недостатнє власне правове та науково-методичне забезпечення.

3. Проведення роботи щодо визначення державного органу, який повинен буде забезпечити формування державної політики у сфері здійснення адміністративної реформи, інформатизації, електронного урядування, формування та використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Ця практика відповідає європейському і світовому досвіду створення електронного уряду. Рекомендаціями парламентських слухань 2014 року з теми «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» щодо державної політики у сфері інформаційного суспільства Кабінету Міністрів України рекомендовано «запропонувати визначення єдиного органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики з питань розвитку інформаційного суспільства та впровадження ІКТ».

4. Завершення раніше розпочатих проектів у сфері створення системи міжвідомчої електронної взаємодії.

Підтвердженням такого підходу є виступ на парламентських слуханнях 3 лютого 2016 року у Верховній Раді України голови Державного агентства з питань електронного урядування Олександра Риженка. Він сказав, що протягом 2015 року агентством модернізовано систему електронних взаємодій органів виконавчої влади, яка готується до запровадження в промисловій експлуатації з метою забезпечення міжвідомчого електронного документообігу, а також здійснювалося відновлення роботи Національного реєстру державних електронних інформаційних ресурсів та запровадження електронної взаємодії реєстрів, та запровадження формату електронного документу відповідно до європейських норм

5. Вперше після 2008 року Україна у 2016 році виправила негативну тенденцію втрати своїх позицій у світовому рейтингу електронного уряду (E-Government Development Index, United Nations), піднявшись на 25 позицій – з 87 позиції у 2014 році на 62 у 2016 році

Важливим для розуміння сутності взаємодії державних органів влади є розкриття самого змісту поняття «взаємодія». Даний термін зустрічається в багатьох нормативно-правових актах (в Україні більше, ніж 5 тис.: 373 законів, 884 актів Президента, 2512 актах Кабінету Міністрів).

Автоматизація органів публічної влади в Україні найчастіше відбувалася розрізнено, без наявності загального центру, що спрямовує і координує розвиток електронного урядування та електронної демократії. Для паперового документообігу в органах виконавчої влади існує єдиний регламент, затверджений відповідною постановою Кабінету Міністрів України. Проблема полягає у відсутності єдиних стандартів електронного документообігу, застосуванні різнотипних систем документообігу в органах влади, неузгоджених між собою щодо взаємодії нормативно, організаційно, семантично та технічно. Проблема несумісності відомчих інформаційних систем ще більш загострилася при створенні в Україні

Єдиного державного порталу адміністративних послуг (<https://poslugu.gov.ua/>), оскільки відомчі системи не призначені для обміну даними між собою, що є необхідною умовою надання електронних публічних послуг.

Зазначене вище обумовлює необхідність створення єдиної системи електронної взаємодії (ЄСЕВ). По суті, ЄСЕВ являє собою набір типових рішень і стандартів, що дозволяють інформаційним системам відомств різних рівнів, будь то державні або місцеві, безперешкодно взаємодіяти між собою, а також з Єдиним порталом державних послуг.

Саме тому запровадження електронної взаємодії органів державної влади як складової електронного урядування є одним із основних

пріоритетів і повністю відповідає державній політиці, яка на сьогодні формалізована в таких нормативно-правових актах як Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», Коаліційна угода, Програма діяльності Уряду, Угода про Асоціацію між Україною та ЄС, Стратегія розвитку інформаційного суспільства¹¹, Національна програма інформатизації тощо.

У Білій книзі «Електронна взаємодія» сформульовані основні стратегічні завдання щодо створення ЄСЕВ. Так, перш за все, необхідно визначити основні результати адміністративної реформи в Україні, яка має проводитися з урахуванням запровадження електронного урядування, що саме є результатом цієї реформи в частині структури, функцій і завдань органів публічної влади. Надалі необхідно здійснити інвентаризацію нормативно-правового забезпечення інформаційної сфери України, насамперед, у напрямку запровадження європейських норм і стандартів реалізації державної інформаційної політики, використання вітчизняного та зарубіжного досвіду. Виходячи з цих та інших обставин, на сьогодні головними завданнями щодо створення ЄСЕВ, які постають перед законодавцями, органами виконавчої та судової влади, місцевого самоврядування, суспільними інститутами та бізнес-структурами у частині нормативно-правового забезпечення в Україні є:

- створення механізмів електронного урядування;
- розробка та впровадження міжнародних стандартів в інформаційній сфері;
- забезпечення організаційно-нормативних умов електронної взаємодії між органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та громадянами з метою надання електронних адміністративних послуг;
- забезпечення інституційної спроможності органу, що формуватиме та здійснюватиме інформаційну політику держави;

- забезпечення захисту персональних даних та конфіденційності з урахуванням принципів, викладених в Резолюції ПАРЄ № 184314;
- створення передумов для електронної демократії тощо.

Важливим кроком щодо створення ЄСЕВ є затвердження Урядом Положення про електронну взаємодію державних електронних інформаційних ресурсів та перелік пріоритетних державних електронних інформаційних ресурсів для запровадження електронної взаємодії. Постанову прийнято на виконання Плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік. Постановою визначаються загальні засади здійснення обміну електронними даними, крім інформації, що становить державну таємницю, між суб'єктами владних повноважень з державних електронних інформаційних ресурсів під час надання адміністративних послуг та здійснення інших повноважень відповідно до покладених на них завдань. Держателем та замовником системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів визначено Державне агентство з питань електронного урядування. До системи будуть підключені державні електронні інформаційні ресурси, отримання даних з яких необхідне суб'єктам владних повноважень під час надання адміністративних послуг та здійснення інших повноважень відповідно до покладених на них завдань. Суб'єкти владних повноважень зобов'язані надавати дані через інтерфейс прикладного програмування на безоплатній основі.

Таким чином, завдяки активній діяльності Державного агентства з питань електронного урядування України та його співпраці з державними органами влади, відбувається ефективне удосконалення та запровадження електронної взаємодії як механізму публічного управління та адміністрування. Електронна міжвідомча взаємодія полегшує роботу державних посадовців завдяки скороченню бюрократичних процесів і витрат часу та зусиль на оформлення та реєстрацію документів та процесів, як для представників державного апарату, так і для громадян [66].

3.2. Шляхи вдосконалення електронної взаємодії в Україні

Як ми розглядали у розділі 3.1. в Україні вже діє запровадження електронної взаємодії, яка є необхідною розвитку електронного урядування. Зокрема Важливою подією у запровадженні електронної взаємодії між державою і громадянином в Україні є система «Трембіта», яку запустили 6 грудня 2017 року в Україні. Ця система є справжнім ривком не лише у подоланні корупції, та встановленні децентралізації, а й реальною можливістю відчувати кожному українцю себе, перш за все, справжнім європейцем у демократичній країні. «Трембіта» – надія наших громадян, адже завдяки ній можна отримати багато адміністративних послуг у режимі он-лайн, переглянути, хто з державних службовців цікавився особистими даними громадянина, а також спростувати роботу між органами виконавчої влади, зменшуючи дублювання даних у державних реєстрах.

Для запровадження електронної взаємодії Україні необхідно пройти досить вирішальний і складний шлях реформ. По-перше, важливу роль відіграє грамотне інформування населення з приводу нових впроваджень, оскільки найважче це донести саме до старшого покоління, більшість якого не вміє користуватися комп'ютерами, сучасними гаджетами. Для більшості суспільства впровадження електронної системи взаємодії із державою – це фантастика. Необхідно розумно пояснити переваги та перспективи її використання і, перш за все, навчити новій системі тих, хто цього потребує. По-друге, вищезназначені реформи потребують належного фінансування та інвестицій, оскільки необхідно забезпечити державний сектор, освітні заклади, фінансові установи тощо спеціальним програмуванням, комп'ютерним обладнанням, запустити виготовлення електронних карток, перекваліфіковувати посадовців та навчати громадян користуватися електронною системою отримання послуг і т.д.

Запровадження електронного урядування і зокрема електронної взаємодіїв Україні не лише полегшить життя громадянам у використанні власного часу, але й зменшить рівень корупції, завдяки відкритості, об'єктивності та прозорості процесів, ліквідує систему бюрокритизації, яка постійно втомлює українців своєю паперовою тяганиною, чергами, багатоскладністю, принесе екологічну користь за рахунок відсутньої необхідності використовувати папір задля збереження дерев та інше канцелярське приладдя, що є неорганічними відходами, шкідливими для навколишнього середовища, а також зробить роботу державних службовців мобільною, оперативною і комфортною. Електронне урядування та електронна ідентифікація – це ідеальний спосіб відчувати себе вільним громадянином у своїй державі та вирішувати усі питання за допомогою гаджетів, незалежно від місцезнаходження і часу перебування.

Електронна взаємодія органів публічної влади передбачає як обмін електронними документами, так і можливість отримання (обміну) електронних даних з інформаційних систем органів влади в автоматизованому режимі відповідно до запитів і повноважень органів влади. Відсутність системи електронної взаємодії органів публічної влади суттєво уповільнює розвиток електронних адміністративних послуг в державі. Необхідною умовою створення системи електронної взаємодії органів публічної влади в Україні є запровадження європейських норм і стандартів реалізації державної інформаційної політики, використання вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Висновки до розділу 3

Сьогодні в Україні впроваджується багато проектів з імплементацією зарубіжного досвіду впровадження електронної взаємодії. Про це свідчать постійні оновлення новин на сайті Державного агентства з питань електронного урядування в Україні. : Німеччиною, Швецією, Данією, Польщею, Естонією.

З 2014 року у нашій державі діє Державне агентство з питань електронного урядування України. Наша держава поступово рухається у напрямку електронного урядування, невід'ємною частиною якого є запровадження електронної ідентифікації, у жовтні 2017 р. був прийнятий Закон «Про електронні довірчі послуги».

Відсутність системи електронної взаємодії органів публічної влади суттєво уповільнює розвиток електронних адміністративних послуг в державі. Необхідною умовою створення системи електронної взаємодії органів публічної влади в Україні є запровадження європейських норм і стандартів реалізації державної інформаційної політики, використання вітчизняного та зарубіжного досвіду

Крім того, у **підрозділі 3.2.** нами були розроблені шляхи вдосконалення електронної взаємодії між державними органами в Україні. Для цього Україні необхідно пройти досить вирішальний і складний шлях реформ. По-перше, важливу роль відіграє грамотне інформування населення з приводу нових впроваджень, оскільки найважче це донести саме до старшого покоління, більшість якого не вміє користуватися комп'ютерами, сучасними гаджетами і до інновацій, пов'язаних особливо з державним урядуванням ставиться досить консервативно. Необхідно розумно пояснити переваги та перспективи їх використання і, перш за все, навчити новій системі тих, хто цього потребує.

По-друге, вищезназначені реформи потребують належного фінансування та інвестицій, оскільки необхідно забезпечити державний сектор, освітні заклади, фінансові установи тощо спеціальним програмуванням, комп'ютерним обладнанням, запустити виготовлення електронних карток, перекваліфіковувати посадовців та навчати громадян користуватися електронною системою отримання послуг і т.д.

По-третє, важливим аспектом у впровадженні електронної міжвідомчої взаємодії між державними органами управління є відповідна освіта та навчання у напрямку програмування. Необхідно формувати сучасну команду посадовців із правильними демократичними поглядами та налаштуванням на реформи у державному управлінні. Для цього варто запроваджувати курси, майстер-класи, програми стажування, обміну зарубіжним досвідом, конференції, семінари тощо.

ВИСНОВКИ

Отже, під час написання магістерської дисертації нами були виконані усі поставлені перед собою завдання.

У **розділі 1** ми проаналізували теоретико-методологічні засади електронної взаємодії. Розглянувши концептуальні підходи до визначення понять електронне урядування, електронний уряд, електронна взаємодія, дійшли до висновку, що значення «електронного урядування» полягає в інноваційному здійсненні державного управління з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Нами були проаналізовані теоретико-концептуальні засади електронного урядування, яке є формою організації державного управління, що сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-

телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Система е-урядування сприяє економії бюджетних коштів на адміністрування, підвищує його якість, позбавляє державних службовців рутинної роботи, забезпечує громадянам прозорий, відкритий доступ до публічної інформації, а також активну участь у політичних процесах, робить владу підконтрольною громадськості, підвищує рівень демократизації населення, деперсоніфікує взаємовідносини громадян, представників бізнесу з державними посадовцями, створює умови для розвитку бізнесу, зростання економіки, зменшує корупцію в органах влади, усуває бюрократизацію, тощо. Також ми дослідили, що формулою електронного урядування є поєднання електронного уряду з електронною демократією.

У «Концепції розвитку електронного урядування в Україні» зазначається, що електронне урядування є одним з інструментів розвитку інформаційного суспільства, впровадження якого сприяє створенню умов для відкритого і прозорого державного управління. Таким чином, було з'ясовано, що електронне урядування – це форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян.

Сутність електронного урядування полягає у інноваційному здійсненні державного управління з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Слід зазначити, що формулою електронного урядування є поєднання електронного уряду з електронною демократією.

Сьогодні існує багато версій поняття «електронного уряду», але найголовніша його мета – це надання широкої сфери державно-

адміністративних послуг громадянам відповідними органами у режимі «он-лайн».

Електронна міжвідомча взаємодія державних органів влади означає обмін електронними документами, так і можливість отримання (обміну) електронних даних з інформаційних систем органів влади в автоматизованому режимі відповідно до запитів і повноважень органів влади.

У розділі 2 був проаналізований досвід найкращих зарубіжних практик (на прикладі Великобританії та Естонії). У західній літературі часто поряд із поняттям «електронна взаємодія» використовується термін «інтероперабельність», що означає здатність (можливість) до взаємодії, а саме, до обміну інформацією. Інтероперабельність у міжвідомчій взаємодії є важливою складовою для результативного та ефективного використання електронних інформаційних ресурсів.

Яскравим прикладом закордонного успішного досвіду впровадження електронного урядування і зокрема електронної взаємодії є Естонія, громадяни якої з 2002 р. замість паперових документів і паспортів отримують індивідуальні ID-карти, за допомогою яких користуються широким спектром послуг в режимі он-лайн(державно-адміністративні, медичні, фінансові, освітні послуги, користування громадським транспортом і бібліотеками, страхування і голосування на виборах, водійські права та можливість подорожувати країнами ЄС тощо).

Запровадження електронного урядування і зокрема електронної ідентифікації в Україні не лише полегшить життя громадянам у використанні власного часу, але й зменшить рівень корупції, завдяки відкритості, об'єктивності та прозорості процесів, ліквідує систему бюрокритизації, яка постійно втомлює українців своєю паперовою тяганиною, чергами, багатоскладністю, принесе екологічну користь за рахунок відсутньої необхідності використовувати папір задля збереження

дерев та інше канцелярське приладдя, що є неорганічними відходами, шкідливими для навколишнього середовища, а також зробить роботу державних службовців мобільною, оперативною і комфортною. Електронне урядування та електронна ідентифікація – це ідеальний спосіб відчувати себе вільним громадянином у своїй державі та вирішувати усі питання за допомогою гаджетів, незалежно від місцезнаходження і часу перебування.

Сьогодні надзвичайно актуальним питанням є впровадження електронної взаємодії в умовах стрімкого розвитку е-урядування. Насправді багато країн світу (Австрія, Бельгія, Ірландія, Сінгапур, Таїланд, Фінляндія, Естонія, Данія, Люксембург, Франція, Німеччина, Іспанія, Італія тощо) живуть уже у нових вимірах цифрового суспільства та економіки, запровадивши е-урядування, створивши урядові портали, запустивши електронні цифрові підписи, ID- та MobileID-карти, налагодивши взаємодію між органами державними влади, а найголовніше – між державою і громадянином.

Ключову роль у реалізації моделі уряду Великобританії відіграють інфраструктури та загальні стандарти, що забезпечують можливість взаємодії й обміну інформацією між державними організаціями, відомствами, громадянами і бізнесом.

Метою електронної взаємодії державних реєстрів є автоматичний обмін даними між державними органами. Електронна взаємодія має на меті полегшити життя громадянам, яким традиційно задля отримання певної адміністративної послуги необхідно зібрати певний пакет довідок з різних установ. Система електронної взаємодії державних реєстрів дозволяє цього не робити. Дані збираються автоматично – державні послуги надаються дистанційно, без зайвої біганини людини. Така взаємодія держави із громадянами значно впливає на демократизацію суспільства, а, отже, автоматично, запобігає виникненню моментів, де може бути присутнім явище корупції.

Завдяки активній діяльності Державного агентства з питань електронного урядування України та його співпраці з державними органами влади, відбувається ефективне удосконалення та запровадження електронної взаємодії як механізму публічного управління та адміністрування. Електронна міжвідомча взаємодія полегшує роботу державних посадовців завдяки скороченню бюрократичних процесів і витрат часу та зусиль на оформлення та реєстрацію документів та процесів, як для представників державного апарату, так і для громадян.

Запровадження електронного урядування в Україні не лише полегшить життя громадянам у використанні власного часу, але й зменшить рівень корупції, завдяки відкритості, об'єктивності та прозорості процесів, ліквідує систему бюрокритизації, а також зробить роботу державних службовців мобільною, оперативною і комфортною.

Були вивчені особливості розвитку електронного урядування на зарубіжному досвіді, зокрема Естонії та Великобританії. Країни світу давно вже обирають електронну систему урядування та е-ідентифікацію, зокрема Естонії приписують наявність самої прогресивної моделі електронного уряду в Європі. ми дослідили досвід впровадження електронної взаємодії в цій країні, адже в Естонії функціонує одна з найрозвиненіших у світі систем. Загалом майже всі адміністративні державні послуги надаються в Естонії в режимі он-лайн і це значно сприяє економії державних коштів і часу. Запровадження електронної ідентифікації та електронної взаємодії є необхідною умовою розвитку електронного урядування, і досвід Естонії це доводить.

Проаналізувавши сучасний стан е-урядування в Україні, можна з впевненістю сказати, що наша держава вже поступово рухається у напрямку електронного урядування, а також активно співпрацює з Естонією та вчиться її досвіду у запровадженні e-governance. З 2014 року в Україні діє Державне агентство з питань електронного урядування України. Наша

держава поступово рухається у напрямку електронного урядування, невід'ємною частиною якого є запровадження електронної ідентифікації, у жовтні 2017 р. був прийнятий Закон «Про електронні довірчі послуги».

У **розділі 3** ми описали сучасний стан запровадження електронної міжвідомчої взаємодії державних органів влади в Україні та запропонували шляхи її вдосконалення. Ми переконані, що впровадження та активне покращення електронної міжвідомчої взаємодії в Україні не лише полегшить життя державним службовцям та громадянам у використанні власного часу, зусиль та ресурсів, але й зменшить рівень корупції, завдяки відкритості, об'єктивності, прозорості процесів, ліквідує систему бюрокритизації, яка постійно втомлює та дратує своєю паперовою тяганиною, чергами, багатоскладністю, принесе екологічну користь за рахунок відсутньої необхідності використовувати папір задля збереження дерев та інше канцелярське приладдя, що є неорганічними відходами, шкідливими для навколишнього середовища, а також зробить роботу державних службовців мобільною, оперативною і комфортною. Електронна взаємодія – це ідеальний спосіб відчути себе вільним громадянином у своїй державі та вирішувати усі питання за допомогою гаджетів, незалежно від місцезнаходження і часу перебування. Тому на сьогоднішній день в Україні активно впроваджується та розвивається міжвідомча електронна взаємодія між державними органами влади, завдяки співпраці із кращими зарубіжними практиками. З моменту таких ключових подій, як: 1 жовтня 2014 року заснування Державного агентства з питань електронного урядування України та прийняття 17 січня 2018 року Урядом Концепції розвитку електронного урядування в Україні, реалізація якої передбачена до 2020 року, у нашій державі відбулося багато кроків на шляху до ефективного сучасного електронного публічного управління та, відповідно, взаємодії, як між органами державної влади, так і їх з громадянами.

Сьогодні в Україні впроваджується багато проектів з імплементацією зарубіжного досвіду впровадження електронної взаємодії. Про це свідчать постійні оновлення новин на сайті Державного агентства з питань електронного урядування в Україні. Зокрема, найактуальнішими з них є: прийняття Меморандуму про співробітництво у сфері автоматизації процесів адміністрування у будівництві державним агентством з питань електронного урядування України, Державною архітектурно-будівельною інспекцією України та міжнародними партнерами – Фондом «Євразія» і благодійною організацією «Фонд Східна Європа» 19 жовтня 2018 року, презентація інформаційної системи «Вулик» 2 листопада 2018 року на четвертому Національному форумі IT-директорів органів влади, де одна із дискусійних панелей була присвячена децентралізації влади і впровадженню сучасних технологій на місцях. Система «Вулик» розроблена для центрів надання адміністративних послуг з метою надання доступних та якісних адміністративних послуг задля надійного зберігання й захисту інформації та з метою переходу до електронного документообігу зі спрощеним доступом до даних державних реєстрів у режимі он-лайн. Крім того, «Вулик» має доступ до державних реєстрів та можливість онлайн-обміну даними через систему «Трембіта». Інформаційна система «Вулик» запроваджена Академією електронного управління в Естонії з Державним агентством з питань електронного урядування України у межах проекту програми підтримки децентралізації в Україні «U-LEAD з Європою», що діє від 2016-го до 2020 включно. Фінансується система Європейським Союзом та державами-членами: Німеччиною, Швецією, Данією, Польщею, Естонією.

З 2014 року у нашій державі діє Державне агентство з питань електронного урядування України. Наша держава поступово рухається у напрямку електронного урядування, невід'ємною частиною якого є запровадження електронної ідентифікації, у жовтні 2017 р. був прийнятий

Закон «Про електронні довірчі послуги», який цілковитої чинності набуде у листопаді 2018 р

Відсутність системи електронної взаємодії органів публічної влади суттєво уповільнює розвиток електронних адміністративних послуг в державі. Необхідною умовою створення системи електронної взаємодії органів публічної влади в Україні є запровадження європейських норм і стандартів реалізації державної інформаційної політики, використання вітчизняного та зарубіжного досвіду

Таким чином, завдяки активній діяльності Державного агентства з питань електронного урядування України та його співпраці з державними органами влади, відбувається ефективне удосконалення та запровадження електронної взаємодії як механізму публічного управління та адміністрування. Електронна міжвідомча взаємодія полегшує роботу державних посадовців завдяки скороченню бюрократичних процесів і витрат часу та зусиль на оформлення та реєстрацію документів та процесів, як для представників державного апарату, так і для громадян.

Крім того, у **підрозділі 3.2.** нами були розроблені шляхи вдосконалення електронної взаємодії між державними органами в Україні. Для цього Україні необхідно пройти досить вирішальний і складний шлях реформ. По-перше, важливу роль відіграє грамотне інформування населення з приводу нових впроваджень, оскільки найважче це донести саме до старшого покоління, більшість якого не вміє користуватися комп'ютерами, сучасними гаджетами і до інновацій, пов'язаних особливо з державним урядуванням ставиться досить консервативно. Необхідно розумно пояснити переваги та перспективи їх використання і, перш за все, навчити новій системі тих, хто цього потребує.

По-друге, вищезазначені реформи потребують належного фінансування та інвестицій, оскільки необхідно забезпечити державний сектор, освітні заклади, фінансові установи тощо спеціальним

програмуванням, комп'ютерним обладнанням, запуснути виготовлення електронних карток, перекваліфіковувати посадовців та навчати громадян користуватися електронною системою отримання послуг і т.д.

По-третє, важливим аспектом у впровадженні електронної міжвідомчої взаємодії між державними органами управління є відповідна освіта та навчання у напрямку програмування. Необхідно формувати сучасну команду посадовців із правильними демократичними поглядами та налаштуванням на реформи у державному управлінні. Для цього варто запроваджувати курси, майстер-класи, програми стажування, обміну зарубіжним досвідом, конференції, семінари тощо.

Список використаних джерел

1. Колодюк А. Застосування новітніх технологій в муніципальному управлінні. Електронне урядування міста. Електронний ресурс. www.municipal.gov.ua/data/loads/kolodyuk_2007.doc
2. Голубуцький О.П., Шевчук О.Б. Електронний уряд. — К.: ЗАТ «Атлант UMS», 2002. — 173 с., 9 с.
3. Egovernment, или государство в Сети. Стаття подготовлена специалистами компании Actis Systems. <http://www.actis.ru>
4. Малиновський В.Я. Словник термінів і понять з державного управління. — Вид. 2ге, доп. і виправл. — К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. — 254 с. — (Серія "Бібліотека молодого державного службовця")., 58 с.
5. A foundation for the future. — Access mode: <https://products.office.com/en-us/sharepoint>. — Title from screen.
6. Antiroikko AV. Introduction to democratic E-governance // Etransformation in Governance: new directions in government and politics. Idea Group Publishing. — 2004. — P. 22—51.
7. Bellamy C., Taylor J. Governing in the Information Age. — Milton Keynes, Open University Press, 1998.
8. Deliver winning projects. — Access mode: <https://products.office.com/en/project>. — Title from screen.
9. Deutsche Welle. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.dw.com>.
10. e-Government and e-Participation. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://ec.europa.eu/information_society/activities/policy_link/en.htm.
11. e-Government Interoperability Framework. — Access mode: http://edina.ac.uk/projects/interoperability/e-gif-v6-0_.pdf. — Title from screen.

12. E-Government Knowledge Database. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://publicadministration.un.org/egovkb/enus/About/Overview/E-Participation>.
13. Egroupware: unique solutions for information management. – Access mode: <https://www.egroupware.org>. – Title from screen.
14. Estonian IT Interoperability Framework. – Access mode: https://www.forumstandaardisatie.nl/fileadmin/os/documenten/FS07_04_06A_Forum_Estonian_IT_Interop_Framew_05.pdf. –from screen.
15. European Interoperability Framework (EIF) for European public services // European Commission Bruxelles, le 16.12.2010 COM(2010) 744 final. – Access mode: http://ec.europa.eu/isa/documents/isa_annex_ii_eif_en.pdf. – Title from screen.
16. eXo Platform: Enterprise Social collaboration software. – Access mode: <https://www.exoplatform.com>. – Title from screen.
17. Fountain J. E. Building the virtual state: information technology and institutional change. — Brookings Institution Press: Washington, 2001
18. Google. — Режим доступу: http://www.google.com.ua/intl/ru_ua/about/products. – Назва з екрану.
19. High Performance Teams Run On Teamwork. – Access mode: <https://www.teamwork.com>. – Title from screen.
20. Intuitive & Beautiful Project Planning. – Access mode: <https://www.teamgantt.com>. – Title from screen.
21. Join the Open Source ECM revolution. – Access mode: <https://www.alfresco.com/community>. – Title from screen.
22. Make your projects go further. – Access mode: <https://procloudmanager.com>. – Title from screen.
23. Osborne D., Gaebler T. Reinventing Government. How entrepreneurial spirit is transforming the public sector. — AddisonWesley, 1992.

24. Planbox. – Access mode: <https://www.planbox.com>. – Title from screen.
25. Professional Projects. – Access mode: <https://www.fengoffice.com>. – Title from screen.
26. Redmine Optimized for the Best Performance. – Access mode: <https://www.easyredmine.com>. – Title from screen.
27. Save your thoughts, wherever you are. – Access mode: <https://www.google.com/keep>. – Title from screen
28. The Best Way to Manage Your Projects. – Access mode: <https://www.projectmanager.com>. – Title from screen.
29. Transparency International Україна. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org>
30. TWproject. – Access mode: <https://www.open-lab.com/products/twproject>. – Title from screen.
31. Work Management: Go beyond traditional task and project management. – Access mode: <https://www.wrike.com>. – Title from screen.
32. Your online office. – Access mode: <https://www.group-office.com>. – Title from screen.
33. Академія Google: Використання глобальної електронної бібліотеки для навчання та роботи: матеріали вебінара. –
34. Академія електронного управління Естонії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ega.ee>.
35. Біла книга «Електронна взаємодія». [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.cst.org.ua/docs/WhiteBook/white_book.doc. – Назва з екрану.
36. Вітчизняний і зарубіжний досвід впровадження електронного урядування / за заг. ред.: С.А. Чукут, О.В. Загвойської. - К.: НАДУ, 2008. - 136 с.

37. Державна служба України з безпеки на транспорті. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ktru.kpi.ua/ua/naukovo-doslidna-robota-studentiv>
38. Державне агентство з питань електронного урядування України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dir.e.gov.ua>
39. Деякі питання електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 08 верес. 2016 р. № 606. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249309026>.
40. Доступ до інформації та електронне урядування /Автори-упорядники М.С. Демкова, М.В. Фігель. — К.: Факт, 2004. — 336 с
41. Електронна служба для державної реєстрації договорів земельної оренди «Трембіта». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://online.minjust.gov.ua>.
42. Електронне урядування: підручник / авт. кол.: В.П. Горбулін, Н.В. Грицяк, А.І. Семенченко, О.В. Карпенко та ін.; за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка; наук. ред. Н.В. Грицяк, А.І. Семенченка. – К.: НАДУ, 2014. – 81 с
43. Естонський портал RIA. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ria.ee>.
44. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua>
45. Закон України «Про доступ до публічної інформації». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
46. Закон України «Про електронний цифровий підпис». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
47. Закон України «Про електронні довірчі послуги». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

48. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
49. Закон України «Про інформацію». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
50. Зарубіжний досвід упровадження електронного урядування / Авт.кол.: Т. Камінська, А. Камінський, М. Пасічник та ін.; за заг. ред. дра наук з держ. упр., проф. С.А. Чукут. — К.: Видво НАДУ, 2008. — 200 с.
51. Зелена книга «Електронна взаємодія» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://e-zakon.org/doc/greenbook/ch40>. – Назва з екрану.
52. Інституційні та організаційні засади впровадження електронного урядування: кращі зарубіжні практики. / за заг. ред.: С.А. Чукут, О.В. Загвойської. – К.: НАДУ -К., 2011. – 172 с.
53. Клименко І.В. Інформаційні засади електронного урядування // А.М. Панчук, Є.О. Ралдугін, І.В. Клименко. Моделювання, інформаційні системи і технології в державному управлінні: навчальний посібник /За заг. ред. Г.С. Литвинова. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 263 с
54. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
55. Концепция электронного правительства Эстонии. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fin-eco.ru/2015/03/konceptiyaelektronnogo-pravitelstva-estonii.html>. – Назва з екрану.
56. Концепція розвитку електронного урядування в Україні / Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>

57. Кращі практики впровадження електронного урядування: зарубіжний досвід. / за заг. ред.: С.А. Чукут, О.В. Загвойської. - К., 2010.- 144 с.
58. Ланде Д. В. // Національна безпека: український вимір : щокварт. наук. зб. / Рада нац. безпеки і оборони України, Ін-т пробл. нац. безпеки. – К. : [б.в.], 2008. – Вип. 1–2 (20–21).
59. Ланде Д. В. Новітні підходи й технології інформаційно-аналітичної
60. Малюкова І. Г. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації / О. А. Баранов, І. Б. Жилиєв, М. С. Демкова та ін. ; за ред. І. Г. Мілюкової. – К. : Поліграф-Плюс, 2007.
61. Основні підходи до визначення понять «електронний уряд» та «електронне урядування» / І. В. Клименко // Економіка та держава. - 2009. - № 6
62. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика : навч. посіб. / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. – К. : Знання, 2008.
63. Прилепко К.В. Електронна міжвідомча взаємодія як необхідна умова ефективного запровадження електронного урядування /К.В. Прилепко// IV Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний розвиток науки нового тисячоліття»: зб.матеріалів. – К.: КНТЕУ, 2018
64. Прилепко К.В. Налагодження електронної взаємодії між органами державної влади як ефективний інструмент запобігання корупції /К.В. Прилепко// III Міжнародна науково-практична конференція «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі»: зб.матеріалів. – К.: НАВС, 2018
65. Прилепко К.В. Запровадження електронної взаємодії в Україні як крок до ефективного публічного управління /К.В. Прилепко //VI Міжнародна науково-практична заочна конференція «Формування

ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика»: зб.матеріалів. – К., 2018

66. Прилепко К.В. Запровадження електронної взаємодії як необхідна умова розвитку електронного урядування: зарубіжний і вітчизняний досвід. /К.В. Прилепко// IX Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми управління: імперативи забезпечення сталого розвитку»: зб.матеріалів. - К., 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ktpu.kpi.ua/ua/naukovo-doslidna-robota-studentiv/>

67. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [Електронний ресурс]: Закон України від 9 січ. 2007 р. №537-V. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

68. Про особливості забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборів народних депутатів України. [Електронний ресурс]: Закон України від 5 лип. 2012 р. № № 5175-VI. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5175-17>

69. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України: Постанова Верховної Ради України від 14 квіт. 2016 р. № 1099-VIII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1099-19>.

70. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020»: Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

71. Проект Закону України «Про єдину систему електронної взаємодії». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://etransformation.org.ua/2014/09/30/185/>. – Назва з екрану.

72. Сайт Верховної Ради України. Законодавство. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>.

73. Сайт Парламенту Естонії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.riigikogu.ee>.
74. Сервіс моніторингу реєстраційних даних українських компаній та судового реєстру для захисту від рейдерських захоплень і контролю контрагентів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://opendatabot.ua/>
75. Сорос Дж. Утвердження демократії / Дж. Сорос ; пер. з. англ. О. Коваленка. – К. : Основи, 1994.
76. Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку в Україні електронних адміністративних послуг: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1716/>. – Назва з екрану
77. Тапскотт Д. Електронно-цифрове общество / Д. Тапскотт. – М. : [б.и.], 2003.
78. Технології інтеграції державних інформаційних систем і організації міжвідомчої взаємодії. Міжнародний досвід. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.microsoft.com/Ukraine/Government/Analytics/IntegrationTechnologies/Experience.aspx>. – Назва з екрану.
79. Храмцовская Н. А. Современные идеи и опыт в области государственного управления: межведомственное электронное взаимодействие / Н. А. Храмцовская. – М.: Полиграфия Дизайн, 2010. – 176 с.
80. Чикаренко О. Інформаційне забезпечення управління в організації :навч.посіб. / О. Чикаренко, І. Чикаренко. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2005.
81. Чукут С.А. Впровадження електронного парламенту в Україні в контексті сучасних світових тенденцій / С.А. Чукут // Держава та регіони; Державне управління, 2016р., №1 (53) с.133-137 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2016/25.pdf

82. Чукут С.А. Впровадження електронного урядування в умовах мережевої війни // Публічне управління та адміністрування: збірник наукових праць. - 2015. - №1.

83. Чукут С.А. Електронна демократія: сутність та основні етапи [Текст] / Вітчизняний і зарубіжний досвід впровадження електронного урядування: зб. матеріалів наук.-практ. конф. / за заг. ред. С. А. Чукут, О. В. Загвойської. - К., 2008. - С.85-88.

84. Чукут С.А. Розвиток електронного парламенту в Україні в контексті сучасного світового досвіду / С.А. Чукут, Л.О. Луцук // Час вибору: виклики інформаційної епохи: колективна монографія / за заг.ред. О.А. Івакіна, Д.В. Яковлева. - Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2016.